

Výchova a společně trávený čas rodičů s dětmi

Lubomír Zounek

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lubomír ZOUNEK**
Osobní číslo: **H118369**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Výchova a společně trávený čas rodičů s dětmi**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na výchovu dětí a mládeže v rodině,
- na problematiku spojenou s množstvím času, který je poskytován rodiči z rozdílných sociálních skupin,
- částečně také na problematiku času tráveného ve školním i mimoškolním prostředí,
- na výzkum týkající se těchto oblastí.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Gavora, P. Výzkumné metody v pedagogice. Brno: Paido, 1996.

Katrník, T. Návrat k sociálnímu původu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

Makarenko, A.S. O výchově dětí v rodině. Praha: SPN, 1962.

Pelikán, J. Hledání těžiště výchovy. Praha: Karolinum, 2007.

Průcha, J. Multikulturní výchova. Praha: Triton, 2011.

Sharry, J. Řešíme problémy s výchovou dětí a dospívajících. Brno: Computer Press, 2006.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Múhlopachy, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Lubomír Zounek

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14.4.2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k vjuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V bakalářské práci se zabývám výchovou a společně tráveným časem rodičů s dětmi. Přibližuji pojem sociálního rozvrstvení rodiny a proměn rodinné výchovy. Zabývám se také volnočasovými aktivitami dětí a mládeže. Tyto aktivity popisuji jak z pohledu trávení volného času v rámci rodiny, tak i v rámci mimoškolních činností. Hledám možná rizika, která volný čas pro děti představuje. V rámci svého šetření pokládám respondentům otázky související s výchovou a volným časem dětí.

Klíčová slova:

Rodina, výchova, společnost, socializace, volný čas, volnočasové aktivity, rizikové faktory, komunikace, hodnotová orientace.

ABSTRACT

In my bachelor theses, I am concerned with upbringing and time that parents and their children spend together. I explain the term of family social stratification and changes of family bringing up. I also apply my mind to leisure time activities of children and young people. I describe these activities both from the view of spending free time with the family, and within the purview of after-school activities.

I seek some potential dangers that free time can cause to children. In the scope of my inquiry, I ask the respondents some questions about the upbringing and free time of their children.

Keywords:

Family, upbringing, society, socialization, free time, leisure activities, risk factors, communication, value orientation.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména vedoucímu práce Mgr. Ph.D. Petrovi Sýkorovi za vedení mé bakalářské práce, za čas, který mně věnoval při konzultacích, za cenné rady a připomínky při jejím zpracování. Dále děkuji rodině, kolegům ze společnosti HARTMANN – RICO a.s. za otevřenost a ochotu při rozhovorech, které mi pomohly vytvořit tuto bakalářskou práci.

Motto

„Pouto, jež spojuje tvou skutečnou rodinu, není v krvi, ale ve vzájemné úctě a radosti vašich životů. Málokdy vyrostou členové jedné rodiny pod jednou střechou.“

(Richard David Bach)

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 POPIS A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	10
1.1 RODINA	10
1.2 VÝCHOVA	12
1.3 TYPY RODINNÉ VÝCHOVY	14
1.4 SOCIALIZACE.....	15
1.5 SPOLEČNOST	17
1.6 VOLNÝ ČAS	18
2 PROMĚNY RODINNÉ VÝCHOVY.....	20
2.1 MODERNÍ POJETÍ RODINNÉ VÝCHOVY	20
2.2 ZMĚNY V RODINNÉ VÝCHOVĚ	23
2.3 PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINNÉ VÝCHOVY	25
3 SOCIÁLNÍ ROZVRSTVENÍ RODIN.....	29
3.1 TYPOLOGIE RODINY	29
3.2 HODNOTOVÁ ORIENTACE RODIN	32
3.3 SOCIOEKONOMICKÝ STATUS RODIN.....	35
4 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	38
4.1 FUNKCE VOLNÉHO ČASU	38
4.2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY V RÁMCI RODINY	40
4.3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY MIMO VYUČOVÁNÍ.....	44
4.4 RIZIKOVÉ FAKTORY VOLNÉHO ČASU	46
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ SOUČASNÉ RODINNÉ VÝCHOVY V NÁVAZNOSTI NA VOLNÝ ČAS DĚTÍ	48
5.1 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	48
5.2 POPIS RESPONDENTŮ	49
5.3 ANALÝZA ROZHOVORŮ	51
5.4 DISKUZE A VYHODNOCENÍ	56
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60
SEZNAM OBRÁZKŮ	62

ÚVOD

Pro moji práci jsem si zvolil téma výchovy a společně tráveného času rodičů s dětmi. Toto téma jsem si vybral vzhledem k tomu, že jsem také rodičem a výchova mých dětí mi není lhostejná. Nacházíme se v době nejisté ekonomické situace, která je determinována vlivem ekonomické krize a výchova nové generace je jedním z nejzákladnějších posláních celé společnosti.

Současná doba je velmi náročná na připravenost mladých lidí vstoupit do tohoto „rozjetého vlaku“ a stupňují se nároky pro uplatnění. Rodiče jsou velmi často plně vytíženi prací a mnohdy nenacházejí dostatek času a sil na to, aby se důsledně věnovali výchově svých dětí. Pokud se podíváme do odborných knih a slovníků, tak pod pojmem rodinná výchova nalezneme množství dogmat: cílevědomost, plánovitost, všestrannost, trpělivost, systematickosti a další. Jak dnešní rodina přijímá tato dogmata? Je schopna plnit veškeré funkce? Je dnešní rodinná výchova založena na pozitivním přístupu a na investování do výchovy, nebo je jen bezbarvým plynutím v čase?

Chtěl bych se věnovat nejen výchově v rodině jako takové, ale chtěl bych se také zaměřit na výchovu v rodinách z rozdílných sociálních skupin. V této souvislosti se nabízí několik pohledů, které bych rád popsal a našel v nich odpovědi na otázku, zda tato rozdílnost má vliv na množství a kvalitu času, který je rodiči věnován při výchově dětí. Dalším důležitým aspektem jsou volnočasové aktivity dětí a mládeže, které jsou velmi důležité z pohledu socializace jedince. Dnešní doba přináší prudký rozmach technologií a médií, která s sebou nesou rizika a nástrahy pro naše potomky. Sledování televize a trávení volného času u internetu není tou správnou cestou a je na samotných rodičích, jak se k tomuto postaví. Je velmi důležitá podpora tradičních vrstevnických seskupení a přátelství, které mají nezaměnitelnou úlohu ve zdárném vývoji jedince a pomáhají ve zrání osobnosti jako takové. Současně s sebou tato doba přináší nové možnosti a to jak ve vzdělávání, tak v hledání informací, objevování jiných kultur a to jak přes internet, tak při cestování samotném. Padají jazykové bariéry mezi národy, máme možnost studovat a pracovat v zahraničí, dochází k mísení kultur a tradic.

Pokud rodiče chtějí naplnit poslání a plnohodnotně připravit své děti na další život, tak se musí v této uspěchané době zastavit a plně si uvědomit, co je důležité pro rodinu, společnost a všestranný rozvoj jejich dětí.

Cíl bakalářské práce.

Při studiu odborné literatury se budu zabývat oblastmi, jako je rodina, výchova a volný čas. Z těchto oblastí bych chtěl uvést podstatné souvislosti, které mají přímý dopad na děti a jejich rozvoj.

V poslední části bych chtěl navázat na teoretické informace a pokusit se prostřednictvím strukturovaných rozhovorů s rodiči odpovědět na výzkumnou otázku, která bude zaměřena na rozvoj dítěte při jeho volnočasových aktivitách.

Na základě zjištěných skutečností se také pokusím navrhnout opatření, která by měla pozitivní dopad na styl a trávení volného času u dětí na prvním stupni základní školy.

1 POPIS A VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Rodina

Když se řekne pojem rodina tak si představíme společenstvo lidí, které spojují citové vazby a pokrevní příbuzenství. Význam tohoto pojmu zůstává ve staletích stejný, co se však mění, je definice jako taková. Bohuslav Kraus uvádí, že „*rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.*“¹

Charakterizovat rodinu jednou definicí však není možné. Samozřejmě stále platí to, že základem rodiny je muž a žena ve společném soužití. To, zda společně žijí na základě manželství, či partnerství není v dnešní době bráno s takovým důrazem, jako např. v druhé polovině 20. století. V této době byla jediná společensky uznávaná forma rodiny manželství. Děti narozené mimo manželský svazek byly odsuzovány a to stejné platilo pro svobodné matky. Od té doby se situace ve společnosti i rodině změnila natolik, že místo toho, aby pár nejdříve vstoupil do svazku manželského a následně založil rodinu, zakládá rodinu i bez manželského svazku. Samozřejmě nemůžeme tento pohled generalizovat, ale pokud se podívám kolem sebe, tak naleznou velké procento takových rodin. Této situaci jsou také přizpůsobeny naše právní normy. Nikde se nám nepodaří nalézt přesnou definici pojmu rodina a pro rodinné právo není důležité, v jakém vztahu žije muž a žena.

Na rodinu se můžeme také podívat z pohledu životních cyklů. Vzhledem k tomu, že jsem již rodinu založil a máme dvě dospívající děti, tak jsem přesvědčen o tom, že narození dítěte není problémem jen matky jako takové, ale celé rodiny. Pro všechny členy rodiny to přináší nové úkoly, změny a povinnosti. Tyto nové okolnosti je nutno zvládnout a znovu nastavit rovnováhu v rodině. Každý jednotlivý cyklus přináší nové překážky a je nutné uvědomit si jednotlivé zákonitosti. Tak jak jsem již dříve napsal, dnešní doba je tak trochu „na hlavu postavená“ a tradiční životní cykly dnes nejsou v módě.

¹ KRAUS B., POLÁČKOVÁ, V., *K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido 2001, s. 78

Podívejme se tedy na vývojový cyklus, který má dle psycholožky Daniely Vodáčkové osm fází:

- **manželský pár bez dětí** – tato fáze je důležitá jako přípravná ke vzniku rodičovských rolí. Přizpůsobení se potřebám dítěte, které je závislé na jejich péči.
- **rodina plodící děti** – mezi druhou a třetí fází je důležité, aby rodiče zvládly první osamostatnění dítěte a rozvoj jeho osobnosti.
- **rodina s předškolním dítětem** – zde se rodiče nachází v nelehké situaci, kdy na přechodu ke čtvrté fázi rozšiřují životní prostor dítěte o školní prostředí.
- **rodina se školními dětmi** – v této fázi je nutná akceptace sexuálních a sociálních změn u dítěte. Toto se děje na přechodu k páté fázi.
- **rodina s adolescenty** – při vstupu do šesté fáze dochází k experimentům s nezávislostí.
- **rodina vypouštějící mladé dospělé ven** – rodiče se snaží přijmout nezávislost svých dětí a děti zakládají své rodiny.
- **rodina ve středním věku** - manželský pár se snaží vyrovnat s odchodem svých dětí. Toto období známe také pod pojmem „syndrom prázdného hnízda“.
- **stárnoucí členové rodiny** - období sociálních změn, přijetí fyzického stáří, uvědomění si vlastní smrtelnosti.²

Považuji za důležité, uvést také dělení rodiny na základě vztahů v rodině. Blahoslav Kraus ve své knize *Základy sociální pedagogiky* se tímto tématem zabývá a rodinu dělí na:

- **„rodinu nukleární** - *tato je tvořena rodiči (rodičem) a dětmi*
- **rodinu rozšířenou** (velkou) - *kteřá je rozšířena o prarodiče, strýce, tety a blízké příbuzné*
- **rodinu orientační** - *v níž jedinec vyrůstá jako dítě*
- **rodinu prokreační** - *kteřou v dospělosti zakládá jedinec sám*“³

² VODÁČKOVÁ, D., *Krizová intervence*, Praha: Portál 2007, s. 223-224

³ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál 2008, s. 80

Tak či tak musím konstatovat, že rodina je základním kamenem společnosti a to nejen pro svoji reprodukční funkci, ale také pro „*funkci prvotní socializace dětí a emočně psychologické stabilizace osobnosti dospělých*“.⁴

Dnešní nelehká doba rodině příliš neprospívá a je na nás, abychom se snažili udržet rodinné vazby, jak je známe.

1.2 Výchova

Existuje mnoho definicí výchovy a také mnoho složek výchovy. Jedno je však jisté, ve všech nalezneme záměrné působení na osobnost jedince. Výchova je tedy záměrné působení na jedince a to nejen v období mládí a dospívání, ale také v dospělosti. Samotné záměrné působení by však nestačilo, musíme ho doplnit cílevědomostí, soustavností a v neposlední řadě také organizovaností našich záměrů. Každý z nás má zkušenosti s výchovou a to jak z pohledu vychovávaného, tak po založení vlastní rodiny také jako vychovatele.

Nás však nejvíce zajímá rodinná výchova jako taková. Z mého pohledu je důležitým úkolem rodinné výchovy předcházet u dětí těm citům, které porušují jejich rovnováhu a vyvolávají citové krize. Úzkost, strach a hněv to jsou nepřátelé dětské psychiky a šťastného dětství. Děti, které jsou vystaveny takovému působení, mají rozličné problémy, ale jedno mají společné. Bývají roztěkané a ve většině případů se nedokážou soustředit na práci, ani na hru.

Zlatnica Bakošová ze slovenské katedry pedagogiky předkládá potřebu rodinné výchovy směrem k hodnotám. Ano s tímto nelze jinak než souhlasit. Láska, slušnost, přátelství, tolerance, úcta, solidarita a dobro jsou hodnoty, které nás provázejí celý život. V návaznosti na tyto hodnoty má výchova v rodině rozvíjet vztah jedince k sobě samotnému, který se opírá nejen o lásku a úctu k životu, ale také o schopnost vlastního rozhodování a vnitřní síly, která umožňuje přijmout odpovědnost za své činy. Nejen vztah

⁴ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., Člověk-prostředí-výchova: *K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido 2001, s. 79

k sobě, ale také k lidem kolem sebe, rodině a celé společnosti je důležitý. Výchova ke spolupráci, přizpůsobení se potřebám ostatních, ale také k prosazení sama sebe. Rodinná výchova by také měla podněcovat vztah k přírodě. Ta nás nejen všude obklopuje, ale jsme na ní závislí. Čistota ovzduší, vody a celé přírody závisí na správném pozitivním příkladu rodičů směřem k dětem.⁵

Stěžejní prvky mé práce jsou rodina, výchova a volný čas. Důležitý pohled je pohled na rodinu jako na výrazného výchovného činitele. Ano a právě rodina má zodpovědnost za kvalitní výchovu dětí. Samozřejmě, že existuje mnoho dalších institucí, které jí pomáhají, ale hlavní tíha odpovědnosti leží na ní. Společně s rodinou se na výchově podílejí instituce, jako jsou škola, organizace dětí a mládeže, sportovní střediska a v neposlední řadě také masmédiá. Rodina má také možnost dle svého finančního zázemí zajistit dítěti kvalitnější vzdělání a tím podpořit jeho budoucí možnosti a uplatnění. Co se výchovy v rodině týče, tak rodina samotná je schopna zajistit komplexní výchovu jen do určitého věku dítěte, následně ji musí pomoci ostatní instituce. Vladimír Spousta uvádí, že *„výchovné dění v rodině a v institucích, které nabízejí dětem smysluplné využití jejich volného času, vychází z určitých společných znaků, které by měly být respektovány v přístupech dětí, rodičů i vychovatelů – specialistů k výchovným činnostem. K těmto společným znakům patří především:*

- *zaměření na rozvíjení hodnotových zájmů, pozitivních individuálních vlastností a mezilidských vztahů*
- *dobrovolnost spojená se svobodnou nabídkou a volbou aktivit*
- *odpočinkové, relaxační a regenerační rysy činností*
- *podpora a návaznost na výchovné a vzdělávací činnosti školy*
- *výchovné působení odpovídající představám a záměrům dětí a jejich rodičů⁶*

V následující kapitole se budu věnovat typům rodinné výchovy a jejich dělení. Tím však téma výchova neopustíme, ale budeme se mu věnovat dále a to z pohledu proměn v rodinné výchově.

⁵ BAKOŠOVÁ, Z., *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*, Public promotion, Bratislava 2008, s. 94-95

⁶ SPOUSTA, V., *Teoretické základy výchovy ve volném čase*, Masarykova universita, Brno 1994, s. 107

1.3 Typy rodinné výchovy

V níže uvedené tabulce nalezneme zajímavé dělení typů rodinné výchovy od E.S. Schaefera a to podle míry kontroly dítěte a míry lásky, která je k dítěti směřována.

Toto dělení se do značné míry ztotožňuje s pedagogickými pohledy na rodinnou výchovu. Množství lásky a míra samostatnosti či kontroly při výchově je velmi důležitá ve vztahu k budoucím povahovým a emočním vlastnostem jedince. V odborných knihách jsem našel mnoho názorů na to, jakým způsobem ovlivňuje rodinná výchova budoucnost jedince. Jedno je jisté. Člověk se rodí jako „kniha nepopsaná“ a správnou výchovou je možné mnohé do ní mnohé vepsat.

Obr. 1 Dělení typů rodinné výchovy

		Autonomie (samostatnost dítěte)	
odmítání dítěte (výchova bez lásky)	Zanedbávající výchova ● výchovné postupy - nezúčastněnost, lhostejnost, zanedbávání ● výsledek u dítěte - odmítání sociálních pravidel, vzpurnost, agresivita	Demokratická výchova (ideální) ● výchovné postupy - svoboda, demokratičnost, mírné zdůvodněné tresty, podpora vědomí sounáležitosti s rodinou a podíl na rozhodování ● výsledek u dítěte - aktivita, nezávislost, tvořivost, otevřenost, asertivita, dobré fungování ve společnosti, emoční vyrovnanost, cílevědomost, zdravé sebevědomí	akceptování dítěte (výchova s láskou)
	Autoritářská výchova ● výchovné postupy - vyžadování, autoritářství, diktátorství, tvrdé tresty, přísná disciplína ● výsledek u dítěte - neuroticismus, problémy ve společenském životě, autoagresivita (agresivita namířená proti vlastní osobě), ostýchavost, svárliвість, neschopnost kompromisů, vnitřní netolerance	Ochranářská výchova ● výchovné postupy - dobromyslnost, ochraňování, shovívavost, přivlastňování ● výsledek u dítěte - závislost, poslušnost, podřídivost, malá tvořivost, povolnost, egocentrismus, emoční labilita, nesamostatnost, malá sebejistota, sociální chování typu "kam vítr, tam plášt"	
		kontrola (řízení dítěte)	

Zdroj: Dostupné z: <<http://www.psyx.cz/texty/vychova-ditete-rodina.php>>

Nalézt tu správnou míru lásky a kontroly není jednoduché, protože každé dítě je jedinečné a potřebuje jiný přístup. Já osobně dávám raději přednost větší samostatnosti u dítěte, která je přiměřeně kontrolována. Cílevědomost a také trvalost v počínání jsou jedny z vlastností, které jsou nezbytné pro správnou výchovu.

1.4 Socializace

Zde bych nejdříve uvedl několik definicí, které pojem socializace vymezují. Blahoslav Kraus socializaci popisuje jako proces, při kterém dochází k postupné přeměně člověka z bytosti biologické v bytost společenskou. Při této přeměně se jedinec začleňuje do společnosti a učí se pravidlům a vzorcům chování.⁷

V knize motivace lidského chování od Miroslava Homoly je socializace definována jako „proces, jímž se individuum začleňuje do nějaké skupiny“.⁸

Peter Ondrejkovič rozumí pojmu socializace jako velmi pozitivnímu procesu, při kterém dochází k aktivní adaptaci osobnosti do společenského systému. Jedinec se učí hodnotám, normám a jednotlivým vzorcům chování.⁹

Takto bychom mohli pokračovat dále a hledat další a další definice. Já si však myslím, že to není potřebné, protože při každé další, kterou naleznu, objevím to stejné. Je to adaptace, začlenění, hodnoty a normy. Pokud se nad tím zamyslím, tak já v socializaci vidím postupný proces, prostřednictvím kterého je jedinec veden k akceptovatelnému chování k rozdílným sociálním skupinám v různých situacích. Stejně tak jako výchova je socializace proces, který probíhá celý život. Mění se společnost, ve které žijeme, měníme se také my sami a je nutné, abychom byli schopni přizpůsobit se těmto změnám.

Co socializace znamená, jsme si objasnili a nyní bych se rád podíval na to, jak socializace probíhá. Na svět přicházíme bezbranní, vybavení jen základními instinkty

⁷ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál 2008, s. 59

⁸ HOMOLA, M., *Motivace lidského chování*, Praha 1972, s. 263

⁹ ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do sociologie výchovy*, Bratislava 1998, s. 93

nutnými k přežití. Postupně se učíme různým vzorcům chování a umění sociálního začleňování.

Tento postupný proces s ohledem na sociologii výchovy můžeme rozdělit na tři vývojové etapy, které definoval Peter Ondrejko.

- **první etapa je označena jako fáze sociability** a začínající individualizace. V první řadě si musíme uvědomit, že socializace začíná v okamžiku, kdy si dítě začne uvědomovat samo sebe. Toto období má nesporný význam pro další rozvoj psychiky dítěte. Zde je nejdůležitější vztah k blízkým osobám a dítě si vybírá jednu osobu, na kterou se zaměřuje. Převážně to bývá matka, která s dítětem tráví nejvíce času. Matka je v této fázi důležitá hlavně proto, že dítěti přibližuje rodinu a kulturu, ve které bude žít.
- **další etapou je fáze individualizace a personalizace.** Důležitým bodem je úspěšné ukončení první fáze a připravenost dítěte k dalším změnám. V tomto období se dítě začíná upínat i na jiné osoby. Opouští svůj uzavřený svět, který žije jen s matkou a proniká do nové sociální skupiny, kterou je rodina. Dítě se učí prvními rolím a osvojuje si kontrolu vlastního chování. Díky tomu, že se dítě naučilo volnému pohybu a nezávislé konverzaci, začíná navazovat nové sociální kontakty.
- **poslední etapou socializace je enkulturace.** Pod tímto pojmem si lze představit proces, při kterém se jedinec učí žít ve společnosti a v její kultuře. Zde se setkává s dalším důležitým socializačním činitelem, kterým je škola. Tato instituce formuje jeho postoje a chování. Dítě se setkává s dalšími autoritami, které vyžadují určité chování a nastavují pravidla.¹⁰

Existuje několik pohledů na proces socializace. Ondrejko ho zaměřuje především k počátkům existence jedince. Blahoslav Kraus tento proces zachycuje podobně, avšak jde ve vývoji dále a objasňuje také přípravu k profesnímu začlenění a plné společenské zapojení. Hlavní společným stavebním prvkem je zde rodina a to jako základní socializační činitel.

¹⁰ ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do sociologie výchovy*, Bratislava 1998, s. 123-127

1.5 Společnost

Společnost je v “ *nejširším slova smyslu synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod, pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet* “. ¹¹

Co celou společnost drží pohromadě a kolem čeho se točí dění ve společnosti? Jsou to vztahy mezi členy jednotlivých sociálních skupin. Člověk je tvor společenský a samotu nemá v povaze. Vždyť již v dávných dobách se sdružoval v kmenových společenstvích. V té době to jistě nebylo za cílem získat ekonomickou sílu, ale jistotu ochrany skupiny a to jak před nepřáteli, tak před hladem.

Sociální skupina je tvořena minimálně třemi osobami, které mají společné znaky. Není to jen pokrevní příbuznost, ale může to být společný zájem, koníček, vyznání, nebo také nahodilá událost, která spojí jedince dohromady. Michal Vavřík popisuje sociální skupiny z několika pohledů. Prvním z těchto pohledů je začlenění sociálních skupin dle velikosti. Uvádí, že malé sociální skupiny jsou tvořeny malým počtem členů, kteří při komunikaci mezi sebou vytvářejí okamžité emoce a ke komunikaci dochází bezprostředně. Středně velké sociální skupiny čítají do 25 členů a i zde převládá bezprostřední komunikace, avšak intenzita těchto vztahů není tak silná jako u předchozí skupiny. Poslední jsou velké sociální skupiny. V těchto skupinách se sdružuje více jak 50 členů. Komunikace je zde problematická, dochází k ní zřídka a mnohdy se členové ani nepotkají.

Skupiny, které společně setrvávají delší dobu, se nazývají trvalé. Za trvalou sociální skupinu můžeme jistě považovat rodinu. Tato skupina má velký význam pro život jedince a to nejen pro pozitivní emoce, které produkuje, ale také pro pocit jistoty, který je v ranném dětství tak důležitý. Na druhé straně jsou skupiny, které vznikají a zanikají po krátké době, nebo po uplynutí situace ke které byla skupina vytvořena. Tyto skupiny nazýváme krátkodobé. Pokud bych chtěl takovou skupinu ukázat na příkladu, tak mohu uvést návštěvníky divadelního představení. Po ukončení se rozejdou a skupina se rozpadne. ¹²

¹¹ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., *Velký sociologický slovník*, Praha 1996, s. 1194

¹² VAVŘÍK, M., *Základy Sociologie, Institut mezioborových studií*, Brno 2012, s. 29-30

1.6 Volný čas

Jak charakterizovat volný čas? Každý z nás má jiný náhled na tento pojem. Je však jisté, že volný čas v životě jedince zastává velmi důležitou úlohu. Množství volného času, který máme k dispozici je rozdílné a je na nás, jak ho dokážeme využít. Pro mnohé je nedostatek volného času deprimující, ale zároveň může ty stejné pocity mít člověk, který má volného času přebytek a neví co s ním.

Tento pojem je společně s výchovou středobodem mé práce a trůfám si říci, že je jedním z nejdůležitějších témat sociální pedagogiky jako takové. Pokud bych chtěl význam volného času vztáhnout k dětem a dospívající mládeži, tak představuje účinnou prevenci při tvorbě nežádoucích jevů. Břetislav Hofbauer ve své knize *Děti, mládež a volný čas* definuje, že „*volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Přesnější a úplnější je však jeho charakteristika jako činnosti, do níž člověk vstupuje s očekáváním, účastní se jí na základě svého svobodného rozhodnutí, která mu přináší příjemné zážitky a uspokojení.*“¹³ V podání Jiřiny Pávkové si pod pojmem volný čas můžeme představit jako „opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybírat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.“¹⁴

Z pohledu pedagogické psychologie je volný čas vnímán jako možnost přímého formování osobnosti jedince a to pokud možno nenásilně a prostřednictvím takových metod, které ho přirozeně zaujmou.

Z výše uvedených definic je zřejmé, jak je pole působnosti volného času důležité a to jak z hlediska výchovného, tak i z hlediska vytváření a formování osobnosti dítěte. V dnešní době jsou ve škole na děti kladeny vysoké nároky a v souvislosti s pracovním vytížením rodičů to nemají jednoduché. Kvalitní trávení volného času je jednou z podmínek nutných pro rozvoj dítěte a regeneraci jeho sil.

¹³ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 13

¹⁴ PÁVKOVÁ, J., *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002, s. 13

Pro přesné pochopení všech souvislostí je také nutné uvést příklady činností, které se do volného času zahrnují. Souhlasím s Jiřinou Pávkovou, která uvádí, že pod „*pojmem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná veřejně prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Na druhé straně můžeme z volného času vyloučit činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče)*“.¹⁵

Vzhledem k tomu, že se v mé práci zabývám výchovou v rodině a společně tráveným časem rodičů s dětmi, pokládám za důležité zmínit se o dvou pedagogických úkolech volného času. Jde o samotnou výchovu ve volném čase, ale také o správné směřování a ukotvení návyků k budoucímu trávení volného času. Pokud se zaměřím na volný čas z hlediska výchovy, tak jde v podstatě hlavně o to, naplnit tento prostor takovými aktivitami a činnostmi, které jsou smysluplné a obohacující. Rozmanitost činností ve volnočasových aktivitách, budování návyků a zájmů je velmi důležité pro to, aby dítě v dospělosti mělo ukotveno, jak se volný čas dá trávit.

K volnému času je sepsáno nespočet publikací od různých autorů a mám velmi dobrý pocit z toho, co nového jsem se dověděl. Toto téma je pro mě natolik důležité, že jsem mu ve své práci přiřadil samostatnou kapitolu, ve které se detailněji podíváme na jeho funkce, rizika a možnosti využití.

¹⁵ PÁVKOVÁ, J., *Pedagogika volného času*, Portál, Praha 2002, s. 13

2 PROMĚNY RODINNÉ VÝCHOVY

2.1 Moderní pojetí rodinné výchovy

V předcházejících kapitolách jsem rozebíral výchovu jako takovou. Uvedl jsem, že výchova je definována jako záměrné působení na jedince a tato činnost má celoživotní vývoj. Abychom byli schopni objasnit, co představuje moderní pojetí rodinné výchovy, pokládám za důležité, podívat se na dnešní rodinu a na její charakteristické znaky.

Blahoslav Kraus znaky současné rodiny vidí v těchto souvislostech:

- se změnami sociálních rolí a demokratizací uvnitř rodiny se změnilo dřívější výsostné postavení muže v rodině. Dochází k rozdělení práv a povinností mezi muže a ženu. Na organizaci života v rodině se podílejí také děti, pro které je důležitý vzor rodičů, kteří se rovnoprávně doplňují. Berou si od nich vzor, který si sebou přenášejí do budoucího života.
- v dřívějších dobách byla rodina více otevřena okolnímu světu než nyní. Sousedská přátelství ztrácí na významu a rodiny se izolují „vysokými ploty“ v satelitních komplexech od ostatních.
- přibývá osob žijících v domácnostech samostatně, dřívější vzory rodinného života se vytrácejí a rodina se díky své izolovanosti stává nestabilní.
- v mnoha rodinách dochází k neosobitému stylu života, kdy se členové rodiny ve společné domácnosti jen potkávají bez toho, aby si navzájem sdělili své prožitky a navzájem si pomáhali. Rodina se tedy dostává do stavu dezintegrace, kdy dřívější pevná rodinná spojení ztrácí na pevnosti.
- rychlý životní styl a vysoké pracovní vytížení společně s nedostatkem času rodičů na děti přináší místo společně prožitých chvil, jen materiální vykoupení.
- trvalost manželských svazků je značně narušena a děti, které nevyrostají v úplné rodině, si tento vzor přenášejí s sebou do budoucího života.
- rozdílná socioekonomická úroveň sebou přináší hrozbu sociálního vyloučení

- dřívější role otce jako živitele se díky emancipaci přenáší i na ženy a tím se dostáváme do stádia, kdy dvoukariérový rodinný svazek není schopen plnit potřebné úlohy.¹⁶

Také český sociolog Ivo Možný, se ve svém díle *Moderní rodina* (mýty a skutečnosti) zaměřuje na otce a to ve vztahu otec a děti. Otec v jeho podání je tradiční autorita, která má své dominantní místo v rodině, avšak díky emancipaci je tato role oslabena. Jeho vztah k dětem není tak pevně ukotven jako u matky a pokud děti srovnávají otce s matkou, tak podstatně lépe v tomto srovnání vychází matka. Ve většině případů děti uvádí, že matka je osoba, ke které mají větší důvěru a které se svěřují se svými steskami, láskami a úvodními sexuálními prožitky. Jeho autoritativní přístup se projevuje tak, že na rozdíl od matky, která své požadavky dokáže přenášet prosbou, on je vynucuje rozkazy a příkazy. Není tedy divu, že takto jednající rodič, neudrží s dětmi příliš kladné vztahy.¹⁷

V dobách nedávno minulých, si málokdo dokázal představit otce v roli osoby, která o dítě pečuje na „rodičovské dovolené“. V moderní společnosti nikdo neodsuzuje tuto skutečnost a otec tlačící kočárek a hrající si s dítětem v parku, není brán jako „kuriozita“. V souvislosti s otcovskou výchovou také padají předsudky, které mu přisuzují výchovu v podobě fyzických trestů. Stále více je uplatňována demokratická výchova, která v dětech podněcuje svobodný rozvoj osobnosti. Já se domnívám, že ne všichni otcové propadají osudu, který jim přisuzuje Ivo Možný. S rozdělení rolí v rodinném soužití se otec dostává ze stínů matky a daří se mu více k dětem přiblížit. Emancipované matky jsou pracovně vytíženy stejně jako otcové a rozdělení výchovy mezi matku a otce je nezbytné. Co to vlastně moderní výchova je? Prostudoval jsem bezpočet odborných knih a jednoznačné definování moderní výchovy jsem nenalezl. Jedno je však zřejmé. Tak jak se vytrácí tradiční pojetí rodiny a rodinného života, tak i tradiční pojetí rodinné výchovy jde do ústraní.

Svoji představu o moderní výchově bych rád uvedl citátem jednoho z velikánů a průkopníků moderní vzdělanosti Jana Ámose Komenského. „*Bud' příjemný a milý ve tváři, vliďný a zdvořilý ve způsobech, přívětivý a pravdomluvný ústy, vroucí a upřímný*“

¹⁶ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál 2008, s. 83-86

¹⁷ MOŽNÝ, I., *Moderní rodina*, Brno: Blok 1990, s. 111-112

*srdцем. Miluj a tak milován budeš.*¹⁸ Ano s těmito slovy nelze jinak než souhlasit. Již v té době propagoval vlídnost, pravdomluvnost, zdvořilost a upřímnost, které jsou základem každého dobrého člověka. Pokud k tomu přidáme také trvalost v počínání a upřímnou snahu jít za svým cílem, tak nalezneme základ ideální moderní rodičovské výchovy. Já osobně znám několik osob, které se těmito ideály řídí a odkaz Jana Ámose Komenského drží při životě. Jedním z nich je můj přítel Karel, který je ovlivněn teologickým učením a pro kterého je samozřejmé žít v duchu s uvedeným citátem. Lidi kolem sebe se snaží brát takové, jací jsou a hodnoty jako je přátelství, bratrství a pomoc druhým, má v sobě hluboce zakotveny. Osobně si ho velice vážím a jsem rád v jeho přítomnosti. Dalším mým vzorem je kamarád Oto. Jeho přístup k životu je naprosto rozdílný od Karla a i přes jeho věk je stále duchem mladý. Při výchově svých synů jim poskytuje dostatek volnosti, avšak má na zřeteli, aby nesešli z cesty. Jeho životní optimismus a demokratické myšlení ho posouvají stále dále ke smíření s životem. Oběma patří moje myšlenky, které volají, že "jen ten kdo má velké srdce chce pomáhat, jen ten kdo pomáhá, si to srdce zaslouží".

Ano a právě výchova k rozmanitosti, vnitřní integraci, která je podložena představou o smyslu života, vede k jasné orientaci osobnosti dítěte v hodnotách. Významným znakem moderní rodinné výchovy je také vštěpování empatického chování a potlačování takových projevů, které omezují svobodu druhých. Důležité je také pochopení důležitosti sama sebe v kontextu s potřebami druhých lidí.

Ne vše je tak idylické a naplňující a ne všechny děti mají štěstí žít pod křídly lásky a upřímnosti. Stále větší procento dětí žije jen s jedním rodičem a nedostává se jim tolik potřebných podnětů od obou rodičů. Otázkou také je, zda je lepší soužití s jedním rodičem, nebo žití v atmosféře hádek a zloby, které je vyvoláno nenávisným chováním rodičů. Bohužel v dnešní „rychlé době“, která s sebou nese mnoho stresu a příkoří je těžké dětem poskytnout to správné harmonické prostředí pro jejich vývoj. Odcizení v rodině vytváří hráz citům a rodinné provázanosti, která se stává důležitou oporou v těžkých chvílích. A právě rodinná výchova má tu moc tato pouta znovu zamknout a ukázat dětem, co je správné a které hodnoty je vhodné následovat.

Přejme tedy rodině a rodinné výchově doušek živé vody, který ji znovu povznese.

¹⁸ Dostupné z: <<http://citaty.net/autori/jan-amos-komensky>>

2.2 Změny v rodinné výchově

Jak jsem v minulé kapitole napsal, není opravdu jednoduché definovat, co to je moderní rodinná výchova. Tato výchova je pevně spojená s rodinou jako takovou a s tím, co rodina v dnešní společnosti představuje. Také pokud chceme nalézt podstatu toho, v čem spočívají hlavní změny v rodinné výchově, bude dobré nejdříve vymezit, v čem spočívají základní funkce rodiny.

Tyto základní funkce popisuje několik autorů a ve velké části se shodují na těch, které uvádí Blahoslav Kraus:

- „*biologicko-reprodukční funkce*
- *sociálně-ekonomická funkce*
- *ochranná funkce*
- *emocionální funkce*
- *rekreace, relaxace, zábava*
- *socializačně – výchovná funkce*¹⁹

Všechny tyto funkce jsou důležité, ale nás zde nejvíce zajímá funkce výchovná. Je však zřejmé, že pokud nebudou kvalitně plněny ostatní funkce, bude docházet také k mezerám ve funkci výchovné. Když jsem přemýšlel o tom, co by měl rodič splnit, aby důstojně plnil výchovnou funkci, tak by měl mít k dispozici mimo jiné i podmínky, které mu to umožňují. Samotné podmínky však nestačí a je k nim potřebná také jistá míra vlastního obětování.

Zajímavou prezentaci těchto přirozených podmínek předkládá profesor Zdeněk Kolář v knize Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky. Podle jeho představy je potřebné zachovat a podporovat:

- kladný vztah mezi rodiči, který bude založen na základě lásky, vzájemné spolupráce a pochopení, tolerantním chováním vůči sobě a dětem

¹⁹ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál 2008, s. 81-83

- důstojné naplnění všech funkcí rodiny s důrazem na emocionální a ekonomické a ochranné aspekty
- atmosféru důvěry jak mezi rodiči, tak směrem k dětem, která bude doplněna adekvátním prokazováním vzájemné úcty
- společné výchovné působení se zachováním jednotlivých rolí otce a matky
- adekvátní používání odměn a trestů za cílem společného řešení vzniklých rodinných problémů
- zapojení dětí do rodinného života a do činností, které jsou děti schopny samostatně vykonávat
- pocity jistoty a bezpečí domova
- rozvíjení řečnických dovedností u dítěte za cílem obohacení jeho jazyka²⁰

To jsou krásná slova, která se zakládají na pravdě a uvádějí podstatné souvislosti na světlo. Láska, tolerance, pochopení, jistota a bezpečí vytváří odjakživa pouto mezi rodiči a dětmi. Také projevy úcty a vděčnosti k rodičům mají v tradiční rodině své místo. Naskytuje se otázka. Je dnešní rodina a rodinná výchova schopna do svého repertoáru zahrnout vše uvedené?

Se změnami v generačním soužití částečně upadá provázanost rodinných vztahů a tím také výchova k soudržnosti rodiny. Dřívější projevovaná úcta k rodičům a autoritám se vytrácí a nové generace mnohdy postrádá základní slušnost. Na druhou stranu není vše jen špatné. S novými trendy a nezastavitelným rozvojem ve všech oblastech vznikají nové příležitosti pro uplatnění. Rodina musí na tyto podněty reagovat a připravit děti na tuto situaci. Mnoho rodin vede svoje děti k jazykovým dovednostem, a pokud jsou finančně zajištěny, umožňují dětem lepší vzdělání. V dnešní výchově je stále více uplatňován demokratický styl výchovy, který je založen na svobodomyšlném přístupu a umožňuje dětem vyzkoušet nové věci bez hrozby přísného trestu v případě, že se něco nevydaří. Takto vychovávající rodiče sbírají úrodu v podobě aktivního způsobu života dítěte, který je protkán tvořivostí a nezávislostí.

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ, *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*, Brno 2002, s. 48

Ano a právě nezávislost a cílevědomost je jednou z devíz, které změny v rodinné výchově přinášejí. Zdravé sebevědomí podpořené emoční vyrovnaností pomůže novým generacím uplatnit se v dnešní nelehké době.

2.3 Problémy současné rodinné výchovy

V souvislosti se změnami v rodině a v rodinné výchově dochází k problémům, které se na rodině odrážejí. Pokládám si otázku, kdo na to nejvíce doplácí? Odpověď je zde bohužel jednoznačná. Jsou to děti. Našel jsem zajímavý výčet oblastí rodinné výchovy, ve kterých se nacházejí nejčastější překážky. Tento výčet není úplný, ale zahrnuje ty nejpalčivější problémy.

- „rodina není dostatečně připravena pro cílevědomé, organizované působení na děti
- rodina není sto odhalit a poznat v dítěti založené předpoklady a tedy v podstatě není, co by měla rozvíjet
- pod vlivem rozmanitosti malého dítěte a jeho některých „roztomilých“ projevů se v rodině někdy spíše upevňují některé negativní prvky
- působení na dítě představuje spíše tradici vypracovaný model a ne vždy i reakci na stále nově vznikající společenské podmínky a na další determinanty rozvoje dítěte
- rodina je v současné době značně narušena. Hovoří se tedy o „krizi rodiny“. Není zatím vypracován model moderní rodiny, která by byla s to převzít svými prostředky výchovnou funkci „odcházející“ rodiny tradiční.“²¹

To co zde není uvedeno, je z pohledu mého a mojí práce velmi důležité. Je to čas, který mají rodiče k dispozici, nebo jsou ochotni věnovat dětem.

Při studiu literatury a vyhledávání informací na internetu jsem našel několik dalších znepokojujících faktů, které výše uvedené dokládají. Všude se píše o krizi rodiny a rodinné

²¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*, Brno 2002, s. 47

výchovy. Jako reakce na tuto situaci se snaží mnoho nadací a občanských sdružení informovat a šířit osvětu o tom, co se v rodině a v rodinné výchově děje.

Jedna z nich je i nadace Sirius. V roce 2008 se zapojila do projektu Monitoringu problematiky ohrožených dětí v České republice. Tento projekt si dal za cíl zdokumentovat problematiku dětí, které jsou v ohrožení a nemají to štěstí žít v příznivých rodinných podmínkách. V projektu bylo dotazováno 1203 respondentů a návratnost dotazníků byla skoro devadesáti procentní. Dotazovaní respondenti sice nevnímali krizi v rodině jako možnou příčinu problémů u dětí, ale v návaznosti na výzkum byly zjištěny alarmující informace. U 16% dotazovaných rodičů bylo zjištěno, že se svým dětem věnují do dvou hodin týdně. Pokud toto číslo převedeme na den, tak dostáváme průměrně sedmáct minut denně. Dvacet pět procent rodičů uvádí, že se dětem věnuje do pěti hodin týdně. V denním porovnání to činí průměrných čtyřicet dva minut denně. Pokud to tedy shrneme dohromady, tak 41% procent dotazovaných rodičů se svým dětem věnuje maximálně tři čtvrtě hodiny denně. V tomto čase je zahrnut také čas, kdy rodiče s dětmi řeší organizační věci, popřípadě je berou s sebou na nákupy.²²

Čísla, která z tohoto výzkumu vyplynula, jsou alarmující. Je tento prostor dostatečný, aby si děti k rodičům vytvořily tu správnou vazbu a důležité vzorce předaly dále? Já si myslím, že nikoliv. Investice rodičů do společného času s dětmi není zbytečná a pomůže dětem v budoucím životě. Naskytá se otázka, kolik času je potřebné dětem věnovat? Tato otázka se nedá lehce zodpovědět, a proto se v praktické části mé práce tomuto budu věnovat. Zajímá mě, jak se tato problematika dotýká jednotlivých vrstev obyvatelstva. Jsem si vědom, že nebudu schopen zajistit tak velký vzorek rodičů, jako byl použit v tomto výzkumu, ale myslím si, že pokud do mého šetření zahrnu také rozdílné socioprofesionální skupiny, bude to zajímavé.

Absence dostatku volného času rodičů se dotýká mnoha stránek rodinného života a rodinné výchovy. Jedna z nich je komunikace v rodině. Pro děti je nezbytná možnost svěřit se rodiči se svými úspěchy a také problémy. Pokud je komunikace omezena na tak malou část dne, jako bylo zjištěno ve výše uvedeném výzkumu, není možné, aby se rodič dítěti dostatečně věnoval. Čtení knih společně s rodiči rozvíjí nejen představivost dítěte, ale

²² Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/Brozura_Sirius_A5_nahled.pdf, s. 18>

také představuje důležitou podporu učebního procesu. Děti, které doma nečtou, mají ve škole se čtením problémy a nestačí na tempo ostatních. Přibývá mnoho dětí, které mají poruchy čtení a psaní. U těchto dětí je nezbytný soustavný dohled rodičů. Vzhledem k vysoké pracovní vytíženosti rodičů dochází také k tomu, že některé důležité funkce rodičů přebírají jiné osoby, či instituce. Moderní je služba „slečna na hlídání“, která supluje zaneprázdněné rodiče ve výchově a mnohdy s dětmi tráví více času, než rodič samotný. Zde však není zaručeno, že v její přítomnosti dochází ke správnému ovlivňování osobnosti dítěte, protože se domnívám, že převážně mladé osoby nemají dostatečné zkušenosti a pedagogické vzdělání toto provádět. V minulosti tuto funkci zabezpečovali prarodiče, kteří společně s rodinou žili v jednom domě. Generační soužití podporovalo v dětech další úrovně sociálních vazeb, které si s sebou přenášely do dospělosti. V dnešní společnosti a rodinné výchově také pokulhává výchova k hodnotám. Děti si mnohdy neváží materiálního vybavení, kterým disponují. Jako samozřejmé pokládání vlastnictví drahých věcí jako je například mobilní telefon, počítač a značkové oblečení. Jsou to do značné míry „odpušky“ rodičů za to, že se jim nevěnují. Pokud se dítě nemusí o tyto věci zasloužit a dostává je automaticky, nezná cenu peněz, a proto si jich nedovede vážit. Podobná situace je i u kapesného, které rodiče dětem dávají.

Nessia Laniado se ve své knize *Děti a peníze* zabývá otázkou jakým způsobem vychovávat děti ke správnému způsobu hospodaření s penězi a k finanční odpovědnosti. Jedním ze způsobů je správná forma kapesného. Rodiče by neměly kapesné používat jako rukojmí, které je podmíněno dobrým chováním, známkám ve škole, či splněním běžných povinností. Kapesné má prioritní cíl takový, aby si dítě osvojilo zásady hospodaření s penězi. Správná výše kapesného je také důležitá. Platí zde jedno pravidlo. Výše kapesného musí být omezená, aby dítě bylo nuceno stanovit si priority v nákupech. Zvýšení kapesného je okamžik, který je potřebné motivačně využít s ohledem na budoucí vývoj.²³

Ze své vlastní zkušenosti mohu porovnat rozdíly ve výchovných postupech rodičů kolem nás. Ne všichni rodiče jsou v tom výchovném působení důslední. Dávají dětem tak

²³ LANIADO, N., *Děti a peníze*, Portál, Praha 2004, s. 106-108

vysoké kapesné, že děti ztrácí představu o významu peněz. Před časem přišel můj desetiletý syn ze školy šokovaný tím, že jeden ze spolužáků před ostatními praštil půl roku starým telefonem o zem se slovy, že se mu nelíbí a chce nový. Místo toho, aby ho rodiče potrestaly za takové zacházení s věcmi, přišel do týdne do školy s novým telefonem v hodnotě kolem deseti tisíc korun. Ptám se sám sebe. Co z takového dítěte jednou vyroste? Netvrdím, že našim dětem nic nedopřejeme, ale držíme jednu zásadu. Pokud děti chtějí například drahý mobil, musí si na něj přidat z kapesného. Následně si takové věci daleko více váží a dokážou si představit její hodnotu. Zde by měla být zakotvena jednota ve výchově a oba rodiče musí táhnout za jeden provaz.

Dalším úskalím současné výchovy je vysoká rozvodovost a nevěra rodičů. Děti, které kolem sebe vidí rozchod rodičů, ztrácí kladný vzor v tom jak se má rodina držet pohromadě a činy jako nevěra nevidí jako nestandardní. Často se tyto rozvody neobejdou bez vypjatých situací, které u dětí vyvolávají pocity nejistoty a strachu. Pokud si rodič najde nového partnera, musí si dítě zvykat na nového člena rodiny, což pro něj není také jednoduché.

Stále více se na světlo dostávají problémy s týráním a zneužíváním dětí v rodině. V médiích proběhlo několik kauz, kdy rodiče děti trestali nepřiměřeným násilím, nebo jim nedávali najíst. Takto postižené dítě si svoje utrpení nese s sebou do života a bez odborné péče se s tím mnohdy ani nedokáže vyrovnat.

Jistě se mě nepodařilo ukázat na všechna problematická místa ve výchově, je však nezbytné, abychom přemýšleli nad kroky, které v rodinném soužití podnikneme v návaznosti na osud a vývoj našich dětí. Potřeba otce i matky ve výchovném působení je zřejmá a děti si zaslouží naši pozornost, čas a lásku.

3 SOCIÁLNÍ ROZVRSTVENÍ RODIN

3.1 Typologie rodiny

V úvodních kapitolách jsem se snažil objasnit, co to rodina je, co představuje a jaké má vývojové fáze. Existuje několik možností jak rodinu typologicky vystihnout. Tato rozdělení vycházejí z přístupu jednotlivých autorů k tématu a také z jejich zaměření. Jinak rodinu vidí pedagogicky zaměřený autor a jiný pohled dostaneme od sociologicky zaměřeného autora.

Jednu ze základních typologií jsem uvedl, v kapitole rodina. Ano zde se nám rodina nabízí v kontextu počtu členů, kteří v rodině žijí. Ať to je v rodině, která je tvořena rodiči a dětmi, nebo v rodině rozšířené o další blízké příbuzné. Pro moji práci je však také důležitý sociologický přístup, který objasní, rodinu z pohledu uplatňování autority a tedy převažujícího vlivu jednoho z partnerů na běh rodiny. Je nutné si uvědomit, že takové nastavení rodiny poskytuje dětem příklad toho, jak by měla fungovat jejich budoucí rodina. Zajímavý je výsledek výzkumu, který na toto téma probíhal v americké společnosti a na základě jeho výsledků, byla moderní americká rodina rozdělena na tyto typy:

- „*rodinu patriarchální, která je plně ovládána otcem*
- *rodinu patricentrickou ve které má otec sice rozhodující vliv a vážnost, nepoužívá je však autokraticky. V uvedených tipech se zjistila výrazná diference rodičovských rolí. Zatím co otec reprezentuje moc a autoritu, rozhoduje, dovoluje, zamítá, disciplinuje, matce více připadá tradiční role spjatá s opatrovnictvím a starostlivostí.*
- *egalitární demokratická, ve které je pozice obou rodičů co do rozhodování a výkonu moci skoro vyrovnává. Na rozdíl od předcházejících typů je diference rodinných rolí málo výrazná. Oba rodiče se vhodně doplňují bez toho, že by se jejich funkce výrazně vyhranily. Pro tento rodinný typ je příznačné, že ve výchově dosahuje zpravidla vysoké hodnoty ve všech ukazatelích, které souvisejí s kvalitami, jako je porozumění, pomoc, opatrovnictví a kamarádství. Na druhé straně se vyznačuje nízkými hodnotami, pokud jde o funkce, jako jsou kontrola, požadavky, odepírání.*
- *rodina matricentrická a matriarchální, které představují protipól patriarchální rodiny. Také v této rodině se zjistila (podobně jako v rodinách ovládaných otcem)*

výrazná diferenciacie rodičovských rolí. Na rozdiel od rodín, ve kterých měl převahu otec, nepovažovala se matka v těchto typech rodín za hlavní osobu, jen pokud se jednalo o tradiční ženské funkce, jako je utvoření citově teplého prostředí, opatrovnictví, porozumění a pomoc, ale také jako hlavní disciplinující a trestající rodič a to i vzhledem na tradiční mužské role. Matka tedy měla jednak mateřskou, jednak rodičovskou roli. ²⁴

Troufám si říci, že tyto výsledky se dají použít i na naše poměry. V tradiční rodině, kde měl hlavní slovo otec a své požadavky prosazoval autoritativní cestou, nebylo mnoho prostoru pro diskusi a rozvíjení svobodomyšlného počínání mladých jedinců. Na čem je dnešní společnost postavena? Podle mého názoru také na tom, jak se dokážeme přizpůsobit situaci a jak dokážeme reagovat na příležitosti, které se nám nabízejí. Tvrdá autoritativní výchova dokáže mnohdy z nadaných jedinců udělat „bojácné beránky“, kteří pouze následují stádo. Je vždy dobré, pokud v rodině vládne harmonie v komunikaci a v určování rodičovských rolí. Mocenské aspekty dominantního postavení jednoho z rodičů přinášejí také s sebou pocity nejistoty a rozvířují klidnou hladinu domácího soužití. Vždyť dnes, kdy se potýkáme s vysokou rozvodovostí, kriminalitou a sociálními problémy, je rodina místo, kde bychom měli najít pocit bezpečí a sounáležitosti.

Když jsem pročetl literaturu, dospěl jsem k závěru, že vzhledem na sociální rozvrstvení rodín, bude vhodné uvést typologii rodín také z pohledu přítomnosti jednotlivých členů rodiny a materiální zabezpečení.

Pokud se zaměřím na první skupinu, tak jako první bych rád uvedl úplnou rodinu. V této rodině se nacházejí oba rodiče, kteří mají pokrevní pouto s dítětem. Tato rodina splňuje svoji funkci, co do počtu osob, které přebírají jednotlivé role a vytváří předpoklady pro kvalitní výchovu dětí.

Nacházíme se však v době, kdy je podstatné procento dětí vychováváno rodiči, se kterými je neváže pokrevní pouto. Zde se jedná hlavně o rodiny, kde došlo k rozvodu, úmrtí jednoho, nebo obou rodičů, nebo je vychovávají osoby stejného pohlaví. Takové rodiny lze označit, jako rodiny „smíšené“ ²⁵.

²⁴ BÁNHEGYI, F., *Sociológia súčasnej rodiny*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1967, s. 77

²⁵ SATIROVÁ, V., *Kniha o rodině*, nakladatelství Práh, Praha 1994, s. 146

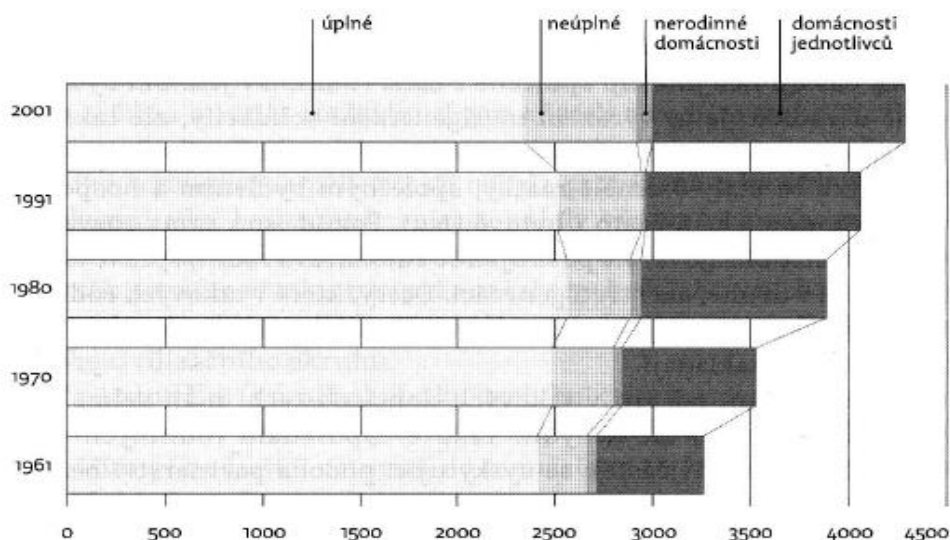
Na začátek bych rád uvedl, že takto koncipovaná rodina není z principu horší, než klasická rodina úplná. I tato rodina je schopna dobře plnit svoji úlohu prvotní socializace a zdravého duševního rozvoje dítěte. V případě, že si náhradní otec, či matka vytvoří pevné citové pouto s dítětem, není podle mého názoru důležité, zda jsou pokrevně příbuzní, či nikoliv. Ze svého prostředí znám také několik rodin, které měly problém s počítím dítěte. Jedinou šancí byla adopce. Vzhledem k tomu, že po dítěti opravdu toužili, tak se k adoptovanému dítěti chovají naprosto korektně a snaží se mu poskytnout to nejlepší možné zázemí. Podobná situace je i u osob stejného pohlaví. Troufám si říci, že se zde bavíme převážně o soužití dvou žen, kdy jedna postoupí umělé oplodnění a následně dítě společně vychovávají. Nedokážu posoudit, zda v tomto soužití dětem nechybí vzor otce, ale je zde naopak mnoho citu a lásky pro výchovu.

Dále bych se rád zmínil o rodině neúplné. Je sice pravdou, že obvykle zůstává sama s dětmi matka, ale samozřejmě se nedá vyloučit, že nalezneme v této roli otce. V minulosti to měly matky samoživitelky daleko těžší než nyní. Společnost se k nim stavěla zády a jejich možnosti ekonomického zabezpečení, byly mizivé. Tím však nechci naznačit, že to je nyní procházka „růžovým sadem“. Matky samoživitelky se nyní nacházejí v ohrožené skupině obyvatelstva. Co se však jistě změnilo, je přístup společnosti k jejich nelehké situaci. Třetí bod v neúplné rodině, která nemá další zázemí v podobě prarodičů je možno nalézt hlavně v tom, že pokud se chce tato matka uživit rodinu, musí pracovat na plný úvazek. Vzhledem k tomu, že nemá partnerovu podporu na chod domácnosti a na výchovu svých dětí. *„Nejen situace osamělé matky je složitější než obou rodičů, ale i situace dětí samotných. Jsou totiž velmi často vystaveny komplikacím v soužití se spolužáky i ve vztahu k příbuzným a okolí. Děti si chtě nechtě vytvářejí jiný svět, do kterého není vždy lehké nahlédnout, protože si připadají jiní, než ostatní spolužáci, protože nemohou vyprávět o otci nebo matce jako ostatní, žijí v poměrech odlišných od druhých dětí a musejí se vyrovnávat s otázkami, které jiné vůbec nenapadnou.“*²⁶

V této souvislosti bych rád podotknul, že výchova jak v rodině smíšené, tak v rodině neúplné může být naplňující, je však prováděna za podstatně tíživějších podmínek.

²⁶ MÁROVÁ, Z., MATĚJÍČEK, Z., RADVANOVÁ, S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1975, s. 10

Obr. 2 Rodina a domácnosti v České republice v letech 1961-2001 (uvedeno v tisících)

Zdroj: MOŽNÝ, I., Rodina společnost, Slon, Praha 2008, s. 259

3.2 Hodnotová orientace rodin

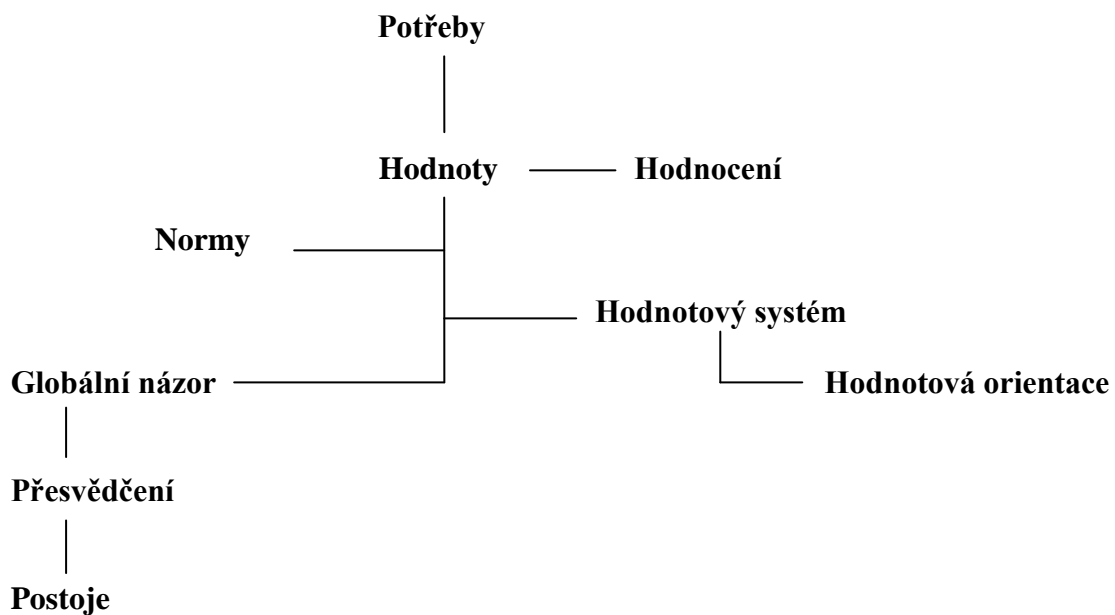
Když jsem přemýšlel o koncepci této práce a o jejím zaměření, tak jsem do struktury zařadil také hodnotovou orientaci rodin. Nebylo to samoúčelné, protože hodnoty a orientace na ně nám určují směry, kterými se ubíráme v našem životě.

„Hodnotové orientace se formují v praktickém styku osobnosti s hodnotami a vyúsťují opět v tvorbu hodnot. Je to proces, kde se prolínají a navzájem podmiňují orientace hodnotami a orientace na hodnoty. Proto můžeme hodnotovou orientaci definovat jako výběrovou zaměřenost subjektu na tvorbu a užívání hodnot. Hodnotovou orientaci si částečně vytváří člověk sám, částečně na základě již existujících sociálních skupin a jednotlivců, se kterými přichází do styku a na jejichž činnosti participuje. Nejedná se však jen o komplex již interiorizovaných hodnot, ale také o trend, jakým se mladý člověk zaměřuje.“²⁷

²⁷ HORÁK, J., *Problematika hodnot a hodnotové orientace*, Technická universita v Liberci, Liberec 1996, s. 25-26

Z výše uvedeného se mezi řádky dá vyčíst vztah mezi společenskými hodnotami a individuálními hodnotami jedinců a potažmo rodin. Tak jak rodina předává vzory chování, tak částečně předává také strukturu hodnot a hodnotovou orientaci. Těchto vazeb je však podstatně více a proto se pro upřesnění a lepší orientaci podívejme na toto schematické vyjádření.

Obr. 3 Schematické vyjádření procesu hodnotové orientace

Zdroj: HORÁK, J., Problematika hodnot a hodnotové orientace, Technická universita v Liberci, Liberec 1996, s. 27

Josef Horák v tomto schématu rozebírá jednotlivé vztahy a uvádí, že „základním faktorem jsou potřeby, jako nutnost organismu něco získat, nebo se něčeho zbavit. Výběrem hodnot se určuje způsob, jak mohou být potřeby uspokojovány. Hodnoty se postupně vytvářejí, formují a diferencují v procesu socializace a výchovy. Výchova je sféra, kde se zabezpečuje “předávání“ hodnot společenského vědomí do vědomí individuálního. Společenské hodnoty jsou základem pro hodnocení, prostřednictvím kterého vznikají individuální hodnoty. Hodnoty tak tvoří základ pro hodnotový systém a hodnotovou

orientaci, jako volitelný a relativně stálý vztah lidí ke světu. Hodnotová orientace pak představuje organickou část globálního názoru člověka na svět, jejíž základní strukturní prvky tvoří přesvědčení a jejich ovlivňované složky-postoje.“²⁸

Vztah rodiny k hodnotám lze nalézt v mnoha souvislostech. Na co je dnešní moderní rodina zaměřena? Kde uspokojuje své potřeby? Na tuto otázku bychom mohli hledat odpověď v tom, jak je rodina nastavena směrem k dodržování etických norem. Každá rodina má nastaveny rozdílné hodnoty a svůj kodex toho, co uznává za morální a pro rodinu přípustné. Tento kodex je pro rodinu jakým si kormidlem které určuje, jak se v určitých situacích zachová. *„Rodina demonstruje uznávané hodnoty i v předmětech. Předměty hodnotné pro rodinu mohou a nemusejí mít vysokou hodnotu tržní. Rodinným pokladem mohou být automobily, počítače, svršky, šperky, knihy, gramofonové desky, fotografické přístroje, ba i příslovečné zlaté mince.“²⁹*

Souhlasím s Oldřichem Matouškem v tom, že každá rodina vidí hodnotu v něčem jiném. Může to být v hromadění majetku, nebo také v hledání duchovních statků. Rodiče jsou zde důležití ve světle inspirace a je nutné, aby normy a hodnoty, které hlásají, také dodržovali. Pokud rodiče tvrdí, že se například nesmí lhát a sami přitom lžou, tak vlastně svými činy říkají, že to není důležité.

Vrátím se však zpět k demonstraci rodinných hodnot. Zamyslím se nad otázkou, jak je možné děti správně směřovat při tvorbě jejich hodnotového systému. Pokud porovnáme rodiny, které žijí v našem okolí, tak nalezneme několik rozdílných přístupů. Jedním z nich je směřování k rozvoji „kulturního ducha“ prostřednictvím divadelních představení, návštěv muzeí, či koncertů. Tato rodina se dětem snaží ukázat pravou hodnotu věcí, jako jsou knihy, nebo rodinné fotografie. Pravou hodnotu lze také nalézt ve formě společných zážitků. Na druhé straně znám několik rodin, které se zaměřují na majetek. Svoje potřeby uspokojují kupováním drahých věcí, které mnohdy nepotřebují, jen je vystavují na odiv. Budování majetku jako nejvyšší hodnota není pro rodinu ta správná cesta, která by měla pozitivní vliv na budoucí rodinné vzorce našich dětí.

²⁸ HORÁK, J., *Problematika hodnot a hodnotové orientace*, Technická universita v Liberci, Liberec 1996, s. 27-28

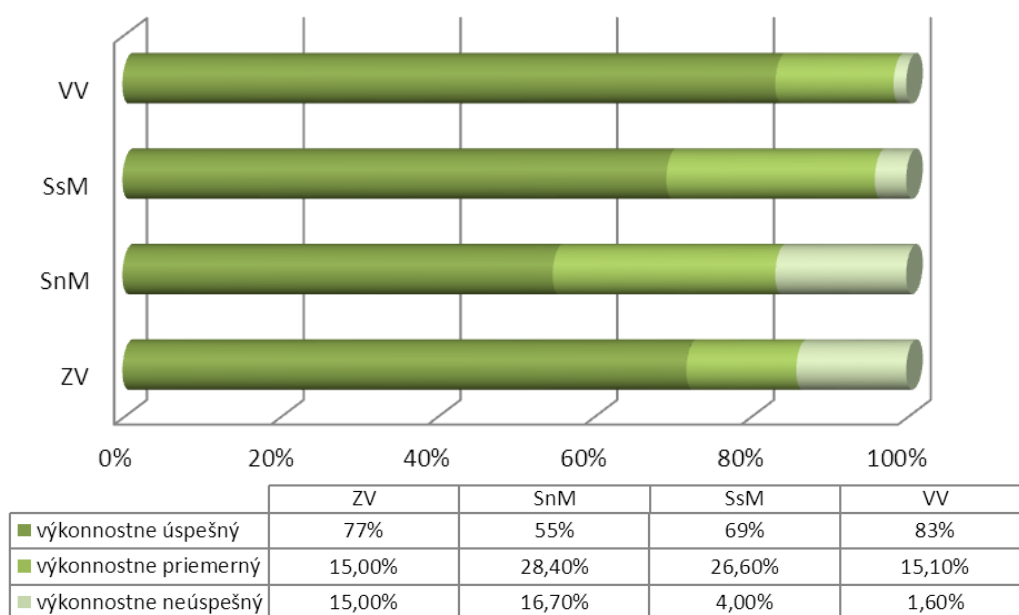
²⁹ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Slon, Praha 2003, s. 48

3.3 Socioekonomický status rodin

Co znamená výraz status? „V nejobecnějším chápání to je souhrnné vyjádření sociální pozice člověka v určité společnosti“.³⁰ Do socioekonomického statusu rodiny můžeme zařadit mnoho položek. Jako základní se uvádí dosažené vzdělání jednotlivých členů rodiny, profesní postavení, dosahovaný příjem rodiny, kulturní a sociální kapitál rodiny a také kompetence jednotlivých členů v oblastech jako jsou jazykové dovednosti, práce s počítačem atd.³¹

Při studiu jsem narazil na slovenských stránkách na on-line verzi pedagogického časopisu. Zde je uvedena zajímavá analýza, která popisuje vliv socioekonomického statusu rodiny na prospěch žáka ve škole. Docházejí k zajímavému zjištění, že výsledky dětí ve škole jsou závislé jak na vzdělání jednotlivých rodičů, tak na jejich profesi.³²

Obr. 4 Úspěšnost dítěte ve škole v závislosti na vzdělání rodičů

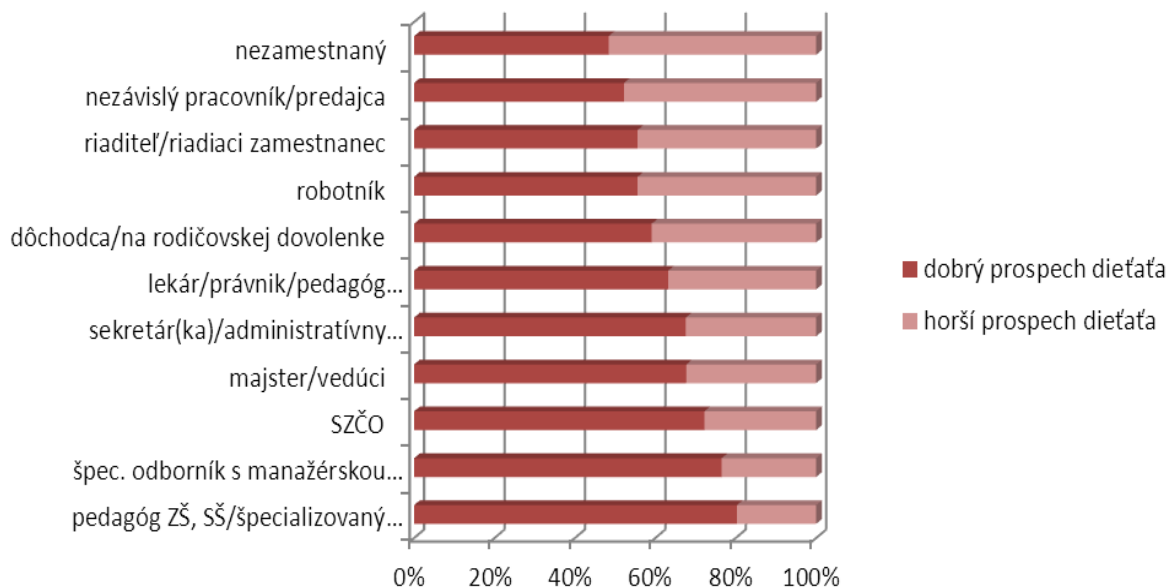
Zdroj: Dostupné z: <<http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-2/cislo-3/bomba-zemancikova.pdf>>

³⁰ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., *Velký sociologický slovník*, Praha 1996, s. 1226

³¹ ŠMÍDKOVÁ, M., VÁVRA, M., *Hodnotová a sociální reprodukce v rodině*, Studio atd., Kyjov 2010, s. 6

³² Dostupné z: <<http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-2/cislo-3/bomba-zemancikova.pdf>>

Obr. 5 Prospěch dítěte ve škole v závislosti na profesi rodičů

Zdroj: Dostupné z: <<http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-2/cislo-3/bomba-zemancikova.pdf>>

Z těchto informací je zřejmé, že socioekonomický status nás provází v mnoha oblastech života. Já bych do tohoto výčtu také zahrnul i to, jak rodina tráví volný čas. Vzdělání rodičů a jejich ekonomická situace mají přímý vliv na to, jakým způsobem se rodina staví k těmto činnostem. Pro mnoho rodin je běžný způsob trávení volného času u televizoru, nebo u počítače. V rodinách, kde je dosažen vyšší stupeň vzdělání, bývá pravidlem, že rodina tráví volný čas hodnotněji a je více zaměřen na kulturní vyžití. Tímto však nechci říci, že to platí generálně a že tyto rodiny netráví volný čas sportovními aktivitami a dalšími činnostmi, které se kultury netýkají. Naopak rodiny, které nedosahují nižšího stupně vzdělání, mívají zpravidla nižší celkový rodinný příjem a toto se odráží na možnostech, jak trávit volný čas. V současné době je finančně nákladné jít s celou rodinou do kina či divadla a také vstupenky do muzeí a různé výstavy se šplhají do takových výšek, že si to opravdu nemůže každá rodina dovolit.

Socioekonomický status zasahuje také do oblasti stability rodinného soužití. Je uváděn jako prediktor rozvodu a to v souvislosti s ekonomickým příjmem ženy. V případě, že žena má dobře placené místo, je zde vyšší pravděpodobnost rozvodu, protože není finančně závislá na manželovi. Ivo Možný se ve své knize zabývá také problematikou soudržnosti rodiny vzhledem ke vzdělání manželů. Je zajímavé, že pokud muž dosáhne

vyššího vzdělání, klesá u něj pravděpodobnost, že se bude chtít rozvést. U žen je to opačně. Ženy se základním vzděláním mají menší tendence k rozvodovosti, než ženy se středoškolským vzděláním u vysokoškolaček to má opět klesající tendenci.³³

Co říci k těmto kapitolám na závěr. Snad jen to, že nezávisle na tom, jestli je rodina úplná či nikoliv, jestli své potřeby uspokojuje v kulturních oblastech nebo sportu, je nejdůležitější, aby vždy myslela na děti a na to co jim to přinese.

³³ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, Slon, Praha 2008, s. 222-223

4 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

4.1 Funkce volného času

Důležitost volného času jsme si objasnili v předcházejících kapitolách a to jak z pohledu dítěte, tak sociální pedagogiky. Volný čas a výchova ve volném čase má mnoho zákonitostí a funkcí, které bych zde rád uvedl.

V podání Břetislava Hofbauera jsou hlavní funkce volného času uváděny jako „*odpočinek (regenerace pracovních sil), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury)*“.³⁴

Blahoslav Kraus a Petr Sýkora zmiňují ve své knize funkce spojené s kvalitou života.

Z mého pohledu vidím jako jednu z nejdůležitějších, funkci kompenzace. V případě, že někdo zažije neúspěch, či zklamání například v pracovním životě, kompenzuje to při činnostech, které má rád a které mu přinášejí potěšení. Pokud někdo nemá možnost, nebo neumí kompenzovat své neúspěchy, zakládá si tímto na velké psychické problémy. Poměrně často chodím na různá školení a na jednom z nich, které se jmenovalo Work-Life-Balance, jsme kompenzací měli jako téma. Podstatou tohoto dvoudenního školení je naučit se pracovat sám na sobě a na svých pocitech. Myslím si, že tato dovednost není dána od narození a je potřebné se ji naučit a dále ji prohlubovat. Stejná pravidla platí i pro mládež. Pokud dítě zažije nějaký neúspěch ve škole, je nutné, aby bylo schopné toto kompenzovat v jiné činnosti. Je jedno, jestli to bude ve společné činnosti s rodiči nebo na fotbalovém turnaji, je však důležité, zbavit se těchto negativních pocitů.

Jako další bych uvedl rekreaci. Unavený organismus potřebuje „nabít baterie“ a to jak fyzických, tak psychických sil. Příklad mohu uvést na sobě. Pracuji v kanceláři u počítače a zbytek času strávím na jednáních nebo ve vozidle. Nemohu tedy tvrdit,

³⁴ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 13

že bych svůj organismus přetěžoval po fyzické stránce. Na druhé straně psychika zde dostává zabrat. Pokud k tomu přidám období zkoušek, tak mohu říci, že je to opravdu náročné. To co mě udrží na „živu“, je fyzická práce. Fyzickou námahou je možno doplnit ztracené duševní síly. Může to však platit i opačně. Pokud má jedinec namáhavou fyzickou práci, jistě ocení večerní chvilky u dobré knihy, nebo oblíbené muziky. Rekreační je prostě nezbytná pro všechny a každý si musí najít svůj zdroj energie.

Komunikace je neméně důležitá funkce, která nás provází od útlého dětství. Při aktivitách volného času se uplatňují potřeby udržování kontaktu s různými sociálními skupinami. V raném dětství to je hlavně matka, která jako první s dítětem komunikuje. Postupně se k ní přidávají ostatní členové rodiny. Velmi důležité jsou také první komunikační zkušenosti s vrstevníky. Díky komunikaci ve volném čase dochází k významnému utváření osobnosti jedince a to jak nápodobou, tak i identifikací.

Vzdělávání a poznávání nového je přirozená potřeba člověka. Získání nových poznatků a znalostí prostřednictvím učení umožňuje člověku potvrzení sama sebe.

Umět se zastavit, rozjímat, osvobodit se od každodenních starostí a porozumět sobě samotnému. Najít si čas sám pro sebe a uspokojit potřebu klidu a pohody. Pokud toto umíme, tak jsme si osvojili funkci, která se jmenuje kontemplace.

Zdokonalení sebe sama prostřednictvím zážitků a nového poznání v procesu kultivace je další důležitá funkce z hlediska rozvoje osobnosti.³⁵

Břetislav Hofbauer ve své knize Děti, mládež a volný čas přináší rozdělení funkcí volného času od několika dalších autorů. Mne však zaujalo dělení od francouzského sociologa volného času Rogera Sue. Jeho pohled na volný čas zahrnuje funkce:

- **psychosociologickou** – tato poskytuje uvolnění, zábavu a rozvoj osobnosti jedince
- **sociální** – prostřednictvím této funkce dochází k socializaci v různých sociálních prostředích a to hlavně v rodině. Potřeba někam patřit, být zařazen do nějaké sociální skupiny a dostávat sociální uznání.
- **terapeutickou** – je zaměřena na preventivní ochranu zdraví a přijmutí zdravého životního stylu

³⁵ KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I*, Institut mezioborových studií, Brno 2009, s. 51-52

- **ekonomickou** - význam této funkce není jen pro jednotlivce, ale zasahuje celou společnost a to ze strany hospodářského významu.³⁶

Přemýšlím, jak se k tomuto výčtu postavit. Vzhledem k rozmanitosti jednotlivých funkcí a různým přístupům není jednoduché nalézt společné hodnoty. Rozhodně zde najdeme odpočinek, regeneraci. Já si však myslím, že volný čas je také prostor, ve kterém dochází k psychohygieně. Setřepání každodenních problémů a očištění mysli od šedi přítomnosti nás posouvá dále k budoucím zážitkům. Ve volném čase poznáváme nové světy a obzory a naplňujeme naše tužby.

4.2 Volnočasové aktivity v rámci rodiny

Na začátku mne napadá otázka, kde a kdy se dítě poprvé setkává s volným časem? Tak jak je to u většiny zásadních činností, tak i u volného času je to v rodině. Je potřebné, aby od rodiny přicházely aktivní podněty pro rozmanité a smysluplné trávení volného času. Rodina zde funguje jako hlavní inspirace a motivace k utváření vhodných návyků a postojů, které v budoucnu budou děti aplikovat při výchově svých dětí.

Jedním z rozhodujících bodů je množství času, který je ze strany rodičů dětem věnován. Existuje několik výzkumů, které se zaměřují tímto směrem. Nadace a společnosti, které se zabývají dětmi a jejich výchovou, přinášejí množství otázek a podmětů k zamyšlení. Rodiče by si měli uvědomit jejich důležitost v tomto procesu a podniknout ty správné kroky, aby zajistili přiměřené podmínky pro své děti. Pokud rodiče zanedbávají své děti a nevěnují jim dostatek času, může docházet k negativnímu vývoji nejen psychické stránky jedince, ale také fyzické.

Břetislav Hofbauer uvádí, že rodina má tu moc inspirovat a podporovat děti při volnočasových aktivitách. Své působení uskutečňuje především:

- *„nápodobou a reprodukcí (modelováním, sociálním učním) vzorců pozitivního volnočasového chování rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny;*

³⁶ Hofbauer, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 14

příležitostných společenských hrách, domácích zábavách a oslavách; setkání s příbuznými a přáteli; společných návštěvách zábavných a kulturních zařízení, divadel, koncertů; při vycházkách, výletech, poznávacích zájezdech; různých formách pobytu v přírodě; rodinných dovolených.

- **uskutečňování individuálních i společných zájmových činností v rodině** (sportovních, turistických, uměleckých, technických, přírodovědných, zábavných aj.). Aktivita dítěte může být prostým navázáním na zájem rodičů, nebo přechází do jiné oblasti, v obou případech tak rodiče ve svých dětech nachází přirozené pokračovatele a přispívají k utváření žádoucí kontinuity svého výchovného působení.
- **citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí,** které se k takové činnosti samy přihlásí nebo jež k účasti na ní rodiče přímo vybědnou a podpoří i její realizaci mimo rodinu. S rostoucím věkem a rozvíjejícími se zájmy dětí překračující rámec rodiny a postupně se osamostatňují. Společně se svými vrstevníky vstupují do dalších výchovných prostředí (sdružení dětí a mládeže, zájmové činnosti v souboru umělecké tvořivosti, družstvu kolektivního sportu, technického zájmového kroužku, sdružení na ochranu přírody apod.), kde svoje zájmy a nadání rozvíjejí soustavně a na náročné odborné i výchovné úrovni.³⁷

Pokud se bavíme o rodině a volnočasových aktivitách, považují za důležité vymezit, které činnosti se do tohoto okruhu zahrnují. Výčet těchto aktivit je nepřehledný, měl by však zahrnovat následující parametry. Aktivity jsou provozovány mimo vyučování a mimo instituce, které mají přímou vazbu na školní vzdělávání. Není zde důležité, zda jsou tyto aktivity zaměřeny na zábavu, hru, či na zájmové činnosti, důležité je to, že jsou prováděny svobodně a společně s rodiči.

V kapitole o výchově jsem popisoval rodinnou výchovu jako výchovu k hodnotám. Kde jinde je možno tyto hodnoty lépe vštěpovat než při volnočasových aktivitách v rámci rodiny. Vzhledem k tomu, že máme desetiletého syna a třináctiletou dceru vím, že není jednoduché nalézt v této uspěchané době dostatek volného času na to, abychom se mohli plnohodnotně dětem věnovat. Vychovat z dětí osobnosti, které jsou schopny přátelství, tolerance a úcty k druhým není bez přímého kontaktu s dětmi možné. Společné koníčky či

³⁷ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 61-62

zájmy jsou důležité pro upevnění vzájemného vztahu mezi rodiči a dětmi. Je zřejmé, že každé dítě baví něco jiného, ale myslím si, že pokud se rodič přizpůsobí, je schopen takovou činnost nalézt. Důležitá je zde také rozmanitost aktivit, které prohlubují různé stránky osobnosti. Na co je nejvhodnější se zaměřit? Je to sport, nebo kultura. Odpověď je zde jednoduchá. Ideální je kombinace obojího. Sportovní aktivity jako například turistika a společné procházky se dají provozovat celoročně a nemusí to být jen v rámci rodinné dovolené.

V domácí knihovně máme velmi zajímavou knihu, která se zaměřuje na to, jak s dětmi trávit volný čas. Na svých stránkách představuje rady, nápady pro společné aktivity a pro rozvoj tvořivosti dětí.

Německá autorka Hanne Viehoffová zde popisuje rozličná prostředí, která jsou vhodná pro rodinné volnočasové aktivity dětí v rozmezí od čtyř do čtrnácti let. Podle ní jsou ideální společné procházky do přírody, při kterých navštěvujeme pole, louky, lesy, hory, řeky, či vodní nádrže. Při těchto procházkách také poznáváme různé živly a ukazujeme si, co umí a co dovedou. Děti, které mají dánu touhu vše poznat a prozkoumat, u kterých ještě nepřevažuje pohodlnost nad poznáním nového, jsou ochotné angažovat se v těchto aktivitách. Tak jak jsem již napsal, výhodou těchto procházek a výletů je možnost provozovat je celoročně. V teplých jarních, či letních měsících jsou výborné toulky například po lesích a lukách. Toto prostředí je ideální pro uspokojení touhy dětí po volnosti a zároveň je vhodné pro předání správného příkladu, jak se chovat ohleduplně k přírodě. Nápodoba rodičova chování je v tomto prostředí přirozená a je na rodičích, aby zde šli příkladem. Udržování pořádku v lese ohleduplnost ke zvěři, či dodržování nepsaných pravidel pro pobyt v přírodě utužuje pozitivní vzorce chování dítěte. Les je také místem, které je plné dobrodružství a tajemství. Poznávání zvířecích stop, rostlin a stromů, zvuků lesa je pro děti přitažlivé. Vzhledem k dostatku přírodního materiálu, se naskýtá možnost postavit v lese malý přístřešek. Díky tomu dokážeme v dítěti podněcovat touhu po ručních pracích. Každá taková společná aktivita je cenná a přináší plody do budoucnosti.³⁸

Než se podíváme na kulturně zaměřené volnočasové aktivity, ještě bych se rád zastavil u společně tráveného času v přírodě. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že tento

³⁸ VIEHOFFOVÁ, H., *Jak s dětmi trávit volný čas*, Portál, Praha 1996, s. 10-59

způsob je pro děti jedním z nejpřínosnějších. Krátkodobé procházky do přírody jsou příjemné a přínosné, ale svojí důležitostí nezastíní několikadenní pobyt v přírodě. Spojení s přírodou vyvolává v dětech naprosto jinou atmosféru, než ubytování ve čtyřhvězdičkovém hotelu. Nabízí se zde možnost zapojit děti do denních činností, jako je sběr dříví na oheň, příprava oběda a další „částečně pracovní“ aktivity formou hry. Důležitá je zde také předchozí příprava rodičů na společné soutěže. Vzhledem k tomu, že bereme děti každý rok na několik dní k vodě, máme připraveny jak soutěže, tak výhry. Výhry nebereme jen pro vítěze, ale máme ceny pro všechny zúčastněné. V dětech tak podněcujeme zájem o společné aktivity a vyhýbáme se zklamání z prohry. V rodinných hrách, jako je například stezka odvahy či stopování, prohlubujeme v dětech potřebné hodnoty jako je sounáležitost, tolerance a přátelství. V budoucím životě jsou tyto hodnoty nezbytné pro vzájemné soužití jak v jejich rodinách, tak s ostatními členy jejich sociálních skupin.

Další velkou kapitolou jsou aktivity v rámci poznávacích zájezdů, nebo rodinných dovolených, které se uskutečňují mimo známé prostředí. U dětí jsme schopni rozvinout nejen potřebné vědomosti o prostředí, ve kterém se nacházejí, ale máte také možnost prohloubit další, pro děti důležitou hodnotu jako je vlastenectví. Poznání nových kultur, jejich historie, zvyklostí přináší komplexnější pohled na nová společenství. Setkání s novou kulturou přináší také kontakt s jinými jazyky a v dětech podněcuje zájem o tuto oblast. Samotná jazyková příprava ve škole v dětech nenastartuje to potřebné nadšení, ale pokud děti zjistí, že tuto schopnost mohou využít, dostane jazyková příprava zcela jiný rozměr. Toto tvrzení lze opřít i o poznatky z psychologie. Pavel Říčan ve své knize psychologie osobnosti se touto problematikou zabývá a uvádí „*víme, jak velké jsou rozdíly mezi lidmi nejen v tom, co umějí a co vědí, nýbrž také v tom, čemu jsou schopni se naučit. Ať se pustíme do čehokoliv, do tenisu, nebo šachu, do angličtiny nebo hry na housle, každý z nás má pro každou z těchto činností svůj osobní strop, tj. úroveň, které ještě může dosáhnout, dáme-li mu k tomu optimální podmínky a bude-li mít opravdový zájem a vytrvalost k zdokonalování*“.³⁹

Z výše uvedeného bych rád vyzdvihnul důležitý pojem „optimální podmínky“. Ve volnočasových aktivitách je důležité přinášet dětem optimální podmínky tak, aby byly

³⁹ ŘÍČAN, P., *Psychologie osobnosti*, Orbis, Praha 1972, s. 126

schopny prožívat tyto naplno a odnášet si z nich co možná nejvíce kladných podnětů. To, že má každý svoji hranici je zřejmé. Při rozličných aktivitách je vhodné sledovat tyto možnosti u dítěte a dbát na to, abychom u něj nenavozovali pocity zklamání z toho, že nedokážou splnit naše přehnaně vysoké požadavky. Samozřejmě je nutné nasazovat laťku o kousek výše, abychom docílili snahu o zlepšení, tato však musí být dosažitelná a splnitelná.

Důležitou kapitolou jsou aktivity v rámci kulturního vyžití. Zde se nabízí opět nepřeherné množství a je na rodičích, aby vybrali aktivity, které odpovídají věku dítěte. Při těchto činnostech se rodina střetává s rozličnými situacemi a sociálními skupinami, které v dětech probouzejí kulturní citění. Návštěvy divadel, různých výstav, prohlídky hradů a zámků obohacují jejich komplexní vnímání světa.

Podobných aktivit bychom mohli jmenovat desítky a u každé z nich je možno nalézt přidanou hodnotu pro dítě. Rodič zde má možnost pozorovat, které aktivity děti nejvíce oslovují, v čem vynikají a co je nejvíce naplňuje. Na základě tohoto poznání je dobré následně vybírat také další volnočasové aktivity v rámci rodiny i mimo rodinu.

4.3 Volnočasové aktivity mimo vyučování

V minulé kapitole jsem se snažil přiblížit volnočasové aktivity v rámci rodiny. Zde bych se rád věnoval volnočasovým aktivitám mimo vyučování. Co si pod tímto pojmem můžeme představit? Jsou to aktivity, které probíhají ve volném čase dětí mimo povinné školní vyučování a docházka je zde dobrovolná. Na tyto aktivity nemá přímý vliv rodina s výjimkou toho, že je pro dítě zajistí a v případě placených aktivit uhradí. Tyto aktivity jsou v převážné části organizovány prostřednictvím institucí, jako jsou základní umělecké školy, sportovní kluby a dalších spolků jako je např. Skaut, Junák.

Významným hráčem v těchto „vodách“ jsou střediska volného času. U nás mají svoji historii, která sahá do minulého století. Střediska volného času nahrazují dřívější domy dětí a mládeže. Část těchto zařízení je řízena prostřednictvím škol, část řídí obce a města, pod která spadají. I přesto, že dětská populace klesá, zájem o tyto služby trvale roste.

„Podle vyhlášky MŠMT ČR z 31.7.1992 střediska rozvíjela tyto druhy činností:

- *spontánní jako nabídku rekreačního nebo zájmového zaměření bez organizačního působení dospělého (asi 15% jejich kapacity)*
- *zájmovou činnost příležitostnou v podobě jednorázových nebo cyklických akcí (besed, exkurzí, soutěží, přehlídek, výletů apod. – 30% kapacity)*
- *zájmovou činnost pravidelnou v trvale fungujících zájmových útvarech (kroužcích, souborech, sportovních družstvech, kurzech – 39% kapacity)*
- *prázdninovou (zejména letní) činnost příležitostnou i pravidelnou (zvláště různé typy zimních a letních táborů a soustředění – 1% kapacity)*
- *individuální práci s talentovanými dětmi a mladými lidmi (8% kapacity)*
- *organizaci soutěží (3% kapacity)*
- *další činnosti (např. poradenskou a metodickou práci – 4% kapacity)“*⁴⁰

Soustava těchto zařízení sice vznikla již dávno, ale zůstala zachována dodnes. Pokud se podíváme do našeho okolí, tak nalezneme několik zajímavých příkladů. Za brněnské bych jmenoval středisko volného času v Lužánkách. Jeho záběr je v této chvíli opravdu velký. Zahrnuje, jak činnosti pro nejmenší které doprovázejí jejich rodiče, tak výukové programy pro školská zařízení. V jejich nabídce samozřejmě nalezneme také množství kroužků z rozličných oborů. Rodiče zde mají na výběr jak z výtvarných, sportovních, přírodovědných, hudebních, vědecko-technických kroužků. Je jen na rodičích, co pro dítě vyberou a v čem budou chtít rozvíjet talent dítěte. Tak jak snad ve všech oblastech života, tak i zde vše něco stojí. Záleží na finanční situaci jednotlivých rodin a na tom co si mohou dovolit.

Mimo tato velká centra existují také samostatné sportovní kluby, které se snaží vychovávat mládež. Mohou mít jednotlivá zaměření, nebo sdružují více sportovních odvětví. Pro mladé fotbalisty, hokejisty nebo atlety to je příležitost jak se tento sport naučit, vyniknout v něm a upevnit si jak svoji vůli, tak smysl pro řád. Také základní umělecké školy zde mají své místo. Výuka zde nabízí množství aktivit jako např. hraní na rozličné hudební nástroje, moderní tanec, nebo výtvarné činnosti.

⁴⁰ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 86

4.4 Rizikové faktory volného času

Volný čas je prostor, který je třeba duchaplně naplnit. V případě, že je volného času dostatek, ale děti neví co s ním, může v návaznosti na to docházet k nežádoucímu jednání ze strany dětí. Děti, které nemají organizovaný volný čas, mají tendenci se jen tak „poflakovat“ a potom jsme jen krůček od toho, aby se daly dohromady s nějakou partou, seznámily se s cigaretami, alkoholem, drogami, nebo šikanou. Vzhledem k narůstající tendenci tohoto jevu je nezbytné dělat účinnou prevenci ve školách a na seminářích společně s dětmi o tomto problému hovořit.

Této situaci se nevyhnulo ani sousední Německo, kde v minulých desetiletích zaznamenali vzrůst těchto nežádoucích projevů. Šikana může mít mnoho podob, a proto je velmi těžké ji vymýtit. Ať už je to zesměšňování spolužáků, fyzické napadání, nebo nucení k vydání peněz, vždy je pro šikanovanou osobu velice stresující. V návaznosti na tuto situaci bylo vydáno doporučení, jakým způsobem postupovat.

- *„je třeba předcházet různým typům násilí (slovní agresi, poškozování budov, fyzickému násilí, rasizmu); bojovat proti trvale klesajícímu věku obětí i pachatelů a důsledkům šíření tohoto jevu ve škole i mimo ni tak, aby nezevšednělo-nestalo se běžným způsobem chování*
- *na každý akt násilí reagovat okamžitě a úměrně jeho závažnosti. Prioritou při tom je ochrana oběti, pokud násilí bylo prokázáno a úsilí o rovnováhu mezi prevencí a praktickým opatřeními omezujícími násilí*
- *základní přístup tkví v předcházení těmto činům výchovou občana demokratické společnosti založenou na respektování a realizaci práv člověka a na uznání mladých lidí jako spoluúčastníků a partnerů tohoto úsilí“⁴¹*

Z tohoto doporučení je zřejmé, že se netýká pouze šikany. Jak jsem v úvodu nastínil, tak rizikové faktory volného času zahrnují také užívání různých pro děti nepovolených látek. Toto jednání je do jisté míry podmíněno množstvím času, který rodiče věnují na to, aby kontrolovali činnosti dětí ve volném čase. Také množství finančních prostředků, které má dítě k dispozici, je důležitým faktorem, který ovlivňuje podmínky pro

⁴¹ HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, s. 97

užívání těchto látek. V případě, že děti dostávají příliš velké kapesné, může toto vést k zakoupení těchto látek.

Samostatnou kapitolou jsou média. V dnešní přetechnizované době děti tráví příliš mnoho času u televizoru, počítače a herních zařízení. Zde je důležité kontrolovat, na co se děti dívají a pečlivě vybírat tituly, které budou hrát na počítačích. Pro mne asi nejvíce problematické je užívání internetu. Zde se dítě dostane k necenzurovanému obsahu a je schopno sledovat prakticky cokoliv.

Stále častěji slyšíme případy, kdy děti napadají své spolužáky, kradou, se zbraní v ruce napadají nevinné. Pro mě je velmi aktuální případ, kdy sedmnáctiletý mladík ukradl svému otci vozidlo a po vzoru počítačové hry prorážel policejní zátaras a následně po srážce s vozidlem zahynul. Narazil do mého kolegy ze zaměstnání, který kvůli této „hlouposti“ bude mít zdravotní postižení do konce života.

Je nutné, abychom se s dětmi o těchto nebezpečích bavili a dětem připomínali, že život mají jenom jeden a ne deset, jak v počítačových hrách.

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ SOUČASNÉ RODINNÉ VÝCHOVY V NÁVAZNOSTI NA VOLNÝ ČAS DĚTÍ

5.1 Metodologická východiska

Realizované šetření současné rodiny bylo vedeno z hlediska rozdílného socioprofesionálního zařazení rodičů a jejich zájmů a také možností při zajištění volnočasových aktivit jejich dětí. K provedení celého šetření, stejně jako k vyhodnocení výsledků, jsem přistoupil z kvalitativního hlediska.

Pro sběr dat jsem používal metodu strukturovaného rozhovoru. Otázky v rozhovorech jsem pokládal rodičům, kteří pracují v dělnické profesi a také rodičům, kteří zastávají vedoucí pozici. Z každé skupiny jsem vybral dva muže a dvě ženy, kteří mají minimálně jedno dítě ve věku osm až dvanáct let. Všichni tyto rodiče pracují v jedné firmě a vybral jsem je z toho důvodu, abych zajistil co možná nejpodobnější pracovní zázemí rodičů.

Cílem výzkumu je zjištění současného stavu rodinné výchovy v návaznosti na volný čas dětí a také hledání odpovědí na výzkumnou a doplňující otázku.

Výzkumná otázka – jsou rodiče schopni, nehledě na své socioprofesionální zařazení, zajistit rozvoj (duševní-fyzický) dítěte při jeho volnočasových aktivitách?

Doplňující otázka – stráví rodiče v dělnické profesi více volného času společně s dětmi, než rodiče na vedoucí pozici?

Otázky ve strukturovaném rozhovoru jsou rozděleny do tří okruhů. První je zaměřen na zjištění základních údajů o rodičích a jejich dětech. Druhý se týká aktivit ve volném čase a v tomto okruhu budu chtít zjistit kvalitu trávení volného času dětí. V posledním okruhu otázek se budu dotýkat postojů jednotlivých rodičů k významu volnočasových aktivit dětí a mládeže.

V jednotlivých okruzích jsem se dotazoval rodičů na tyto otázky:

Základní údaje:

- jaké je Vaše křestní jméno
- kolik je Vám let
- jaké máte zaměstnání - je to dělnická profese nebo vedoucí pracovník
- kolik máte dětí, jejich pohlaví, věk

Aktivity ve volném čase:

- co dělají Vaše děti po vyučování
- co dělají Vaše děti o víkendech
- kolik času trávíte denně s dětmi společnými aktivitami v pracovních dnech a jaké aktivity to jsou
- kolik času trávíte denně s dětmi společnými aktivitami o víkendech a jaké aktivity to jsou
- kolik finančních prostředků věnujete měsíčně na volnočasové aktivity svých dětí, při kterých nejste účastni
- víte, jak tráví Vaše děti svůj volný čas, který není vyplněn placenými aktivitami a společnými aktivitami (ano/ne/nejsem si jistý, jistá)

Postoje rodičů (názory) na význam volnočasových aktivit:

- myslíte si, že je volný čas důležitý pro všestranný rozvoj dítěte (ano/ne/nejsem si jistý, jistá)
- které z aktivit dítěte považujete za důležité pro vývoj osobnosti Vašeho dítěte
- myslíte si, že znáte představy Vašeho dítěte, jak by chtělo trávit volný čas (ano/ne/nejsem si jistý, jistá)

Na základě odpovědí od jednotlivých rodičů se budu snažit sledovat jednotlivé kategorie otázek s cílem subjektivního porovnání získaných odpovědí v kontextu s výše uvedenými otázkami.

5.2 Popis respondentů

V této kapitole bych rád představil jednotlivé respondenty. V tomto popisu využiji údaje, které jsem zjistil během rozhovorů, a to hlavně v kategorii otázek zjišťující základní údaje.

Jak již jsem napsal na začátku, všichni respondenti pocházejí z jedné firmy a to ze společnosti, která se zabývá výrobou hygienických zdravotnických materiálů a v současnosti čítá více jak 1 200 zaměstnanců.

A nyní k jednotlivým rodičům. Jako první uvedu rodiče pracující v dělnické profesi. V mnoha firmách jsou tyto profese přehlíženy a pomyslně stavěny na „druhou kolej“. Toto však neplatí v dané firmě vzhledem k tomu, že je zaměřena na kvalitu, která „pomáhá léčit“ a kde je práce každého jednotlivce velmi důležitá.

Paní Petře je dvacet devět let a společně s manželem vychovávají dva syny Marka a Milana. Markovi je šest roků a Milanovi deset let. Paní Petra pracuje v třísměnném provozu, a tedy do zaměstnání chodí i v jinou dobu, než děti do školy.

Další ženou z dělnické profese je paní Martina. Je ve věku třicet čtyři let a v manželském svazku se stará o dvanáctiletou dceru Moniku. Stejně tak jako paní Petra pracuje i paní Martina v třísměnném provozu.

Také pan Marek pracuje v dělnické profesi. Je mu třicet devět roků a společně s jeho manželkou vychovávají syna Jakuba, kterému je nyní jedenáct let. Vzhledem k tomu, že pracuje na technickém oddělení, do práce chodí jen na jednu směnu, tudíž bývá odpoledne doma.

Posledním mužem s dělnickou profesí je pan Tomáš. V jeho třiceti šesti letech vychovává společně s manželkou desetiletého syna Tomáše a patnáctiletou dceru Moniku. Pracuje ve výrobním závodě na tři směny.

Druhou skupinou jsou rodiče, kteří pracují na vedoucí pozici. Co to pro mě znamená. Vedoucí pozice je taková pozice, kdy zaměstnanec má přímé podřízené zaměstnance, které řídí a je za ně zodpovědný. Na rozdíl od dělnické profese, která má ohraničenou pracovní dobu, jsou vedoucí zaměstnanci ve firmě zatěžkáni větší časovou náročností jejich práce.

Jako první bych rád uvedl paní Jiřinu. Je jí třicet osm let a svou jedenáctiletou dceru Terezu vychovává společně s manželem. Pracuje jako vedoucí jednoho oddělení a přímo řídí asi patnáct kolegů. Vzhledem k tomu, že ji znám, musím konstatovat, že práce je jejím koníčkem a věnuje jí opravdu hodně času.

Také paní Katka pracuje také jako vedoucí. V současné době má čtyřicet tři roků a dvě dcery. Katce je patnáct let a Veronice je jedenáct roků. I paní Katka je hodně pracovně vytížená a je jistě ráda za to, že jí manžel s výchovou pomáhá.

Pan David má ve svých třiceti šesti letech tři syny. Nejmladší Andrej má pět let, prostřední Alex má sedm let a nejstarší Dan má dvanáct let. Pracuje jako vedoucí oddělení a vede kolem patnácti podřízených. Vzhledem k jeho rozmanité práci často cestuje a tráví mnoho času mimo domov.

Posledním respondentem je *pan Martin*. V jeho třiceti sedmi letech pracuje jako vedoucí výroby a s manželkou vychovává devítiletou dceru Moniku.

Jak jsem již výše uvedl, tak jsem do výzkumu zařadil ty rodiče, kteří mají děti ve věku osm až dvanáct let a žijí v úplné rodině na základě manželství. Tento výběr nebyl samoúčelný a měl by podpořit vypovídající přesnost mého výzkumu, protože zde nejsou další aspekty, jako je neúplná rodina nebo velký rozdíl ve věku dětí. Někteří z rodičů měli i děti, které se vymykají věkovému limitu, a proto jejich odpovědi jsou směřovány vždy k dítěti, které se dá zařadit do kategorie osm až dvanáct let.

5.3 Analýza rozhovorů

V této kapitole bych rád provedl subjektivní interpretaci odpovědí od jednotlivých respondentů a to vždy v kontextu nastavených oblastí. Záměrné sledování daných oblastí nás přivede na cestu k objasnění výzkumné i doplňující otázky.

V tomto okruhu otázek se budu zaměřovat na **aktivity ve volném čase**, které jsem pokládal jednotlivým respondentům s cílem zjistit kvalitu tráveného volného času jejich dětí. Pro větší přehlednost se nyní budu snažit interpretovat zvlášť odpovědi od rodičů z dělnické profese a zvlášť od rodičů pracujících ve vedoucí pozici.

„Co dělají Vaše děti po vyučování“?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra se vyjádřila tak, že její desetiletý syn tráví mnoho času sledováním televize a hraním her na počítači. S kamarády se setkává častěji na sociálních sítích, než tváří v tvář. Z tohoto neosobního přístupu velkou radost neměla a vzpomínala na její mladá léta, kdy komunikace s vrstevníky měla zcela jinou podobu. Podobným způsobem se vyjádřil i pan Marek a Tomáš. Jedenáctiletý Jakub je velmi ovlivněn chováním svých vrstevníků, kteří většinu času tráví u počítače. Jak mě jeho otec Marek sdělil, že pokud navštíví jeho pokoj, tak velmi často uvidí syna u dvou zapnutých počítačů. Na jednom běží Skype a na druhém je zapnutá hra Minecraft. Možná se ptáte proč? Odpověď je jednoduchá. Chlapci hrají hru společně online a prostřednictvím aplikace Skype jsou v kontaktu. Dvanáctiletá dcera paní Martiny je však zaměřena jinak.

Jejím hlavním koníčkem je sport, kterému věnuje převážnou část svého volného času. Závodně plave a chodí také do hodin moderního tance.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: zde jsem od paní Jiřiny zjistil, že její dcera Tereza tráví hodně času sledováním internetu a to hlavně videoklipů na You-tube. V souvislosti s touto aktivitou se paní Jiřina vyjádřila nelibě k obsahu těchto videoklipů. Hlavně jí vadil erotický náboj těchto klipů a sprostá slova, která v nich zaznívají. Katka má velmi ráda knihy a svoji dceru k tomuto vede od malička. Její dcera Veronika je velká čtenářka, která touto činností tráví prakticky celý svůj volný čas. S kamarády se během týdne moc nenavštěvuje a mimo čtení knih také píše svoji fantazy knihu. Davidův syn Dan věnuje mnoho času hraním her a tvořením návodů na počítači pro hru Minecraft. Podle Davida je tato činnost sice z velké části tvořivá a pro vytváření návodů k této hře je zapotřebí logického myšlení, ale raději by ho v tomto čase viděl venku s kamarády. Martin se k tomu vyjádřil tak, že jeho dcera převážně sleduje televizi.

„Co dělají Vaše děti o víkendech“?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Martina mně potvrdila, že i o víkendu její dcera sportuje. Pan Tomáš mně sdělil, že jeho desetiletý syn o víkendech chodí mimo domov za kamarády, ale myslí si, že i tam převážně hrají hry na počítačích. Svoji odpovědi si však nebyl příliš jistý. Paní Petra mně sdělila, že její syn chodí o víkendu hrát fotbal a poměrně dost času tráví u televize a u internetu. Pan Marek označil svého syna za „počítačového maniaka“, kterého nebaví nic jiného, a proto i o víkendu tráví mnoho času u počítače a internetu.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: dcera od paní Katky čte i o víkendu a ráda sleduje televizi. Jiřina uvedla, že její dcera se o víkendu věnuje sportu a také sleduje televizi. Davidův syn sdílí zájmy svého otce a chodí s ním do přírody. Martinova dcera ráda sleduje televizi a občas chodí s kamarádkami na procházky.

Další dvě otázky byly zaměřeny na množství času, který rodiče tráví společně s dětmi aktivitami v pracovních dnech a o víkendech. V těchto otázkách jsem také zjišťoval, co v této době společně dělají.

„Kolik času trávíte denně s dětmi společnými aktivitami v pracovních dnech“ a jaké aktivity to jsou?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: Na otázku jsem dostal rozdílné odpovědi. V každém případě tento rámeček nepřekročil hodinu a půl denně. Nejméně uvedl pan Marek a Tomáš. Bylo to průměrně půl hodina denně. Když jsem se jich zeptal, co tato půl hodina denně zahrnuje, tak pan Marek uvedl společnou snídani a rozhovor o tom, co bylo ve škole. Tomáš pracuje na tři směny a se synem se mnohdy vidí jen několik hodin týdně, protože když má odpolední směnu, tak do práce odchází v jednu hodinu odpoledne a domů se vrací kolem půl jedenácté. Na ostatních směnách je odpoledne se synem doma, ale ten má zájem hlavně o počítač. Jeho půlhodina denně obsahuje společné podvečerní posezení u televize, kdy rozebírají uplynulý den. Paní Petra a paní Martina uvedly mezi hodinou a hodinou a půl denně. Paní Petra si povzdechla, že vzhledem k jejímu zaměstnání nemůže s dětmi trávit tolik času, kolik by chtěla. Uvedenou dobu věnuje společenským hrám a snaží se synem konverzovat nejen o všedních starostech, ale také o jeho koníčcích. Paní Martina vozí dceru na plavecký trénink a do hodin tance. Pokud jí to čas dovolí, aktivně se těchto činností účastní společně s dcerou.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: paní Jiřina uvedla mezi půl a hodinou denně, kdy s dcerou chodí na procházky a povídají si o „holčičím životě“. Paní Katka uvedla, že má s dcerou společný koníček. Chodí spolu do knihovny a doma se o knihách také hodně baví. Těmto činnostem věnuje průměrně hodinu denně. Pan David je během pracovních dnů velmi vytížen, ale snaží se s Danem společně posnídat a povečeřet. Během této doby se společně baví o uplynulém dnu a o tom, co Dana čeká druhý den. Pokud to čas dovolí, bere syna na chvíli do lesa a do společnosti myslivecké party. V průměru se Danovi věnuje asi hodinu denně. Pan Martin se přes týden Monice příliš nevěnuje. Jeho půlhodina denně obsahuje společné sledování televize a rozhovor o uplynulém dnu.

„Kolik času trávíte denně s dětmi společnými aktivitami o víkendech“ a jaké aktivity to jsou?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: další otázka byla podobná jako ta předešlá. Změna byla v tom, že mne zajímal víkend. Většina rodičů odpověděla tak, že o víkendu se časová dispozice navýší asi o hodinu denně. Výjimkou zde byla paní Martina, která uvedla, že se svojí dcerou tráví o víkendech průměrně čtyři hodiny denně společnými aktivitami. Tyto aktivity jsou zaměřeny ke sportu a k turistice. V rámci turistiky se paní Martina snaží

podporovat Moničin zájem o památky a různé výstavy. A jak tráví společný čas ostatní? Paní Petra vede syna ke kulturním hodnotám a o víkendech se snaží navštěvovat divadelní představení, kino, či nějakou výstavu. Pan Marek a Tomáš se vyjádřili neutrálně. Množství společně tráveného času sice vzrostl o víkendech o hodinu, ale nebyl naplněn cílenými aktivitami. Převážně se jednalo o společný čas při nákupech v obchodních domech a sledování televize.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: zde paní Jiřina uvedla pět hodin denně ve formě sportovních aktivit a společných výletů. Při těchto výletech společně navštěvují různé hrady, zámky a další památky. V zimním období jezdí lyžovat a v létě jezdí na kole po okolí. Paní Katka se s dětmi věnuje pěší turistice a uvádí tři a půl hodiny denně. Pan David uvedl čtyři hodiny, které tráví s dětmi v lese procházkami a krmením zvířete. U pana Martina to byly dvě hodiny denně, které zahrnují společný čas při nákupech a u televize.

Následující otázka měla materiální charakter a zjišťovala „kolik finančních prostředků věnujete měsíčně na volnočasové aktivity svých dětí, při kterých nejste účastní“.

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra uvedla 300,- Kč měsíčně, paní Martina 900,- Kč měsíčně, pan Marek 300,- Kč měsíčně a pan Tomáš 400,- Kč.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: paní Jiřina uvedla 1 000,- Kč měsíčně, paní Katka 800,- Kč, pan David 500,- Kč a pan Martin to nevěděl.

Poslední otázkou z této oblasti jsem zjišťoval, „zda rodiče vědí, jak tráví jejich děti svůj volný čas, který není vyplněn placenými aktivitami a společnými aktivitami“

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra a Martina uvedli, že vědí, pan Marek a Tomáš si nebyli jistí.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: paní Jiřina, Katka a pan David odpověděli, že ano. Pan Martin si nebyl jistý.

V dalším okruhu otázek se budeme zabývat **postoji rodičů (názory) na význam volnočasových aktivit.**

„Myslíte si, že je volný čas důležitý pro všestranný rozvoj dítěte“?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra a Martina uvedly ano, pan Marek si nebyl jistý a pan Tomáš uvedl ne.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: zde paní Jiřina, Katka a pan David odpověděli ano, pan Martin si nebyl jistý.

„Které z aktivit dítěte považujete za důležité pro vývoj osobnosti Vašeho dítěte“?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra označila jako nedůležitější aktivitu pohybové činnosti, paní Martina sportovní aktivity všeho druhu, pan Marek na to nedokázal odpovědět a pan Tomáš uvedl přátelství s kamarády.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: paní Jiřina měla přesnou představu. Jako hlavní označila sport a kulturní vyžití, paní Katka četbu knih a turistiku, u pana Davida to je poznávání přírody a pan Martin upřednostňuje kulturní vyžití.

„Myslíte si, že znáte představy Vašeho dítěte, jak by chtělo trávit volný čas“?

Odpovědi rodičů z dělnické profese: paní Petra a Martina uvedly ano, pan Marek a Tomáš si nebyli jisti.

Odpovědi rodičů pracujících na vedoucí pozici: všichni dotázaní mimo Martina odpověděli, že ano, pan Martin uvedl, že si není jistý.

5.4 Diskuze a vyhodnocení

V této kapitole se budu zamýšlet nad vyhodnocením výzkumu a budu polemizovat nad obsahem odpovědí od jednotlivých respondentů. Tyto odpovědi budu porovnávat mezi sebou a to jak z hlediska rozdílného profesního zařazení, tak vzhledem ke stanoveným okruhům otázek.

Za důležité považuji okruhy otázek, které byly zaměřeny na aktivity ve volném čase. Z odpovědí je zřejmé, že jak děti rodičů pracujících v dělnické profesi, tak děti rodičů pracujících ve vedoucí pozici tráví po vyučování mnoho času u počítačů, televize a internetu. Našel jsem mezi nimi i „bílé vrány“ v podobě dvanáctileté Moniky, pro kterou je sport vším a jedenáctileté Veroniky, která ráda čte knihy. Do značné míry zde hraje důležitou úlohu také zaměření rodičů. Paní Martina má sport také ráda a společně s dcerou při této aktivitě tráví o víkendu volné chvíle.

A tímto se dostáváme k hlavním odlišnostem. Během pracovních dnů se sice rozdíl mezi dětmi téměř stírají, ale pokud se dostaneme k víkendu, tak děti rodičů ve vedoucí pozici jsou více vedeni ke smysluplným aktivitám. Tato skutečnost se také promítá v tom, kolik času s nimi tráví rodiče společnými aktivitami. Jak rodiče s dělnickou profesí, tak rodiče ve vedoucí pozici s dětmi tráví poměrně málo času v rámci pracovního týdne, avšak o víkendu se pomyslné nůžky začínají rozevírat. Pokud se zaměřím na množství finančních prostředků, které jsou rodiči z jednotlivých skupin poskytovány na volnočasové aktivity dětí, dospěl jsem ke zjištění, že rozdílů nejsou příliš velké. Také u poslední pokládané otázky je zřejmé, že rodiče mají podobný přehled o tom, jak děti tráví čas, který není vyplněn společnými a placenými aktivitami.

V druhém okruhu otázek jsem zjišťoval postoje rodičů k významu volnočasových aktivit. Vyhodnotit tuto spíše pocitovou stránku není jednoduché. Mnohdy je rozdílné to, co si myslíme od toho, co ve skutečnosti děláme. Máme přesnou představu o tom, jak by to mělo být a co je dobré pro to udělat, ale jsme líní potřebné kroky podniknout. Z jednotlivých odpovědí je zřejmé, že většina rodičů ví co je správné a dokáže definovat potřeby dítěte. Je však obtížné tyto představy zhmotnit a na úkor svého pohodlí se dětem věnovat.

V úvodu výzkumu jsem si položil dvě otázky. Možná se ptáte, proč mě tak zajímaly. Odpověď je zde jednoduchá a má přímou souvislost s mojí rodinou. Vzhledem k tomu, že jsem pracovní velmi vyčerpán a trápí mě skutečnost, že se nemohu naplno věnovat dětem, chtěl jsem zjistit, jak jsou na tom ostatní. Trošku mě uklidnilo to, že čas, který věnuji svým dětem, není v porovnání s ostatními rodinami rozdílný. V pracovních dnech je to velmi málo času, a proto se snažím toto dětem vynahradit o víkendech.

A nyní k vyhodnocení těchto otázek. Z výzkumu vyplývá, že jak rodiče s dělnickou profesí, tak rodiče ve vedoucí pozici jsou schopni zajistit rozvoj dětí při jejich volnočasových aktivitách. Jak jsem k tomuto závěru dospěl? V první fázi jsem si položil otázku, co je potřebné při volnočasových aktivitách zajistit ze strany rodičů. Z mého pohledu to je seznámení dětí s tím, jak mohou trávit volný čas a pokud možno podpora dětí při těchto aktivitách. Otázky jsem formuloval tak, abych od rodičů zjistil, jejich postoje, finanční možnosti a to, jak jejich děti volný čas skutečně tráví. V obou rodičovských skupinách se projevovaly příznaky nedostatku času rodičů během pracovního týdne a to buď v závislosti na jejich pracovní vyčerpání, nebo nutnost pracovat ve směnném provozu. Navzdor těmto překážkám se rodiče z obou skupin snaží především o víkendech s dětmi plnohodnotně trávit volný čas. Zde se projevují jak hodnotové rámce rodin, tak schopnost vnímání potřeb dítěte a skutečnost, že jsme každý jiný. Pracovní zařazení má jistě vliv na množství volného času, se kterým mohou rodiče disponovat, ale na druhé straně je ochota tento čas dětem věnovat. Aktivity zaměřené na sportovní vyžití, turistiku, či návštěva kulturních zařízení se prolínají podobnou měrou v obou skupinách. U otázky, která směřuje k množství času, které tráví rodiče s dětmi v rámci volného času je situace jiná. Z mého šetření vyplývá, že hlavně o víkendech rodiče ve vedoucí pozici tráví více času se svými dětmi. Myslím si, že tento rozdíl vyplývá z myšlení těchto rodičů, kteří vzhledem k jejich pracovnímu vyčerpání se snaží tento handicap zmenšovat tím, že o víkendech se dětem věnují více.

Jsem si vědom toho, že můj rodičovský vzorek není velký, ale myslím si, že svoji vypovídací hodnotu má.

Na počátku jsem si dal také závazek, že se pokusím navrhnout opatření, která budou mít pozitivní vliv na výchovu v rámci volného času. K těmto poznatkům jsem dospěl díky studiu odborné literatury a také vzhledem k výsledkům mého šetření.

Je důležité zastavit se v této uspěchané době a uvědomit si nebezpečí, která moderní život přináší. Rozmach technologií odcizuje vrstevnické skupiny od sebe a přináší kamarádství „na dálku“ prostřednictvím internetu. Rodiče by měli pokud možno omezit množství času, které děti tráví u počítačů a televize a podnítit jejich zájem o tradiční trávení volného času ve vrstevnických skupinách. Nemůžeme děti úplně odstříhnout od počítačů a internetu, ale můžeme toto vhodně vyvážit. Důležité je také to, kolik rodiče dětem věnují ze svého volného času přímo dětem. Pokud bych měl definovat navržené množství společně tráveného času v průběhu pracovního týdne, tak si myslím, že by to nemělo být méně, než hodinu a půl denně. O víkendech mají děti podstatně více volného času a potřebují cítit, že rodiče o ně mají zájem. Zde bych tento rámeček viděl na minimální tři hodiny denně. Velmi těžce se určuje podíl smysluplných aktivit, které mají být podporovány. Společné procházky přírodou, návštěvy kulturních zařízení, výlety za poznáním historie. To je jen malá ochutnávka toho, co pomáhá vést děti tím správným směrem. Je také zřejmé, že děti svůj životní styl z velké části připodobňují se životnímu stylu rodičů. Pokud rodiče sportují a věnují se kulturním zážitkům, je velmi pravděpodobné, že k těmto činnostem přivedou i své děti.

ZÁVĚR

Co mne provázelo celou touto prací? Byla to rodina, její hodnoty, výchovné styly a volný čas. A právě ve volném čase se všechny tyto pojmy setkávají. Dá se říci, že trávení volného času je takovým „zrcadlem“ toho, jaká rodina opravdu je. Rodiče jsou pro děti vzorem toho, jak volný čas trávit, a proto si myslím, že právě rodiče jsou tou skupinou, na kterou je třeba se zaměřit a cíleně na ni působit. A právě sociální pedagogika má v rukou ty správné nástroje, pomocí kterých je možno zvládat těžké životní situace a předcházet působení nežádoucích vlivů.

Jak jsem již zmínil, předcházení působení nežádoucích vlivů je jedním z úkolů sociální pedagogiky. Proč to znovu vyzdvihuji? Je to proto, že ve volném čase se děti setkávají s množstvím nástrah, které na ně číhají. Mnozí z rodičů si myslí, že výchovné působení směrem k prevenci je ve škole dostačující a oni již nejsou v tomto kruhu důležití. To však je velký omyl. Existuje mnoho institucí, které se o tuto výchovnou funkci s rodinou dělí, ale žádná z nich není schopna rodinu nahradit. Všichni rodiče by si měli uvědomit, v jaké době se nacházíme a snažit se své děti dobře připravit do jejich života. Každý den v médiích vidíme případy zneužitých dětí, kriminálních činů mladistvých. Kde nastala chyba? Kdo tomu mohl předejít? Já si myslím, že tak jak rodina plní funkci prvotní socializace dětí, měla by také děti připravovat na to, co je v reálném životě potká. Pokud rodiče naleznou čas na to, aby se s dětmi bavili o těchto nástrahách a upozorňovali je na možná úskalí, je to polovina úspěchu. Ale život není jen o prevenci. Je také o soužití a přátelství. Dnešní mladé generaci chybí elementární slušnost a úcta jak bližnímu svému, tak ke všemu živému. Mladí lidé si mnohdy neuvědomují následky svého počínání a žijí ze dne na den. Zvýšená promiskuita mládeže přináší rizika nejen zdravotní, ale také společenská. Mladá generace nestojí o trvalé vztahy a zakládá rodiny o poznání později, než tomu bylo v minulosti. Klesá počet narozených dětí v manželském soužití a klasický rodinný model se stává pro mladou generaci vzdálený.

Nechtěl bych však jen lkát nad tím, jak to je dnes nesnadné. Na všem špatném se dá nalézt něco dobrého a tak s povděkem můžeme přijmout dnešní možnosti ve vzdělání, cestování, poznávání jiných kultur. Dnešní doba si od mladé generace žádá podstatně vyšší tempo v přizpůsobování se změnám, které nastávají. Platí a platit bude „jen ten kdo chce žít, přežije, jen ten kdo pro to něco udělá, si svůj život zaslouží“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAKOŠOVÁ, Z., *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*, Public promotion, Bratislava 2008, ISBN: 978-80-969944-0-3
2. BÁNHEGYI, F., *Sociológia súčasnej rodiny*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1967, č. 219/I-67
3. EYROVI, L., R., *Jak naučit děti hodnotám*, Portál, Praha 2000, ISBN: 80-7178-360-9
4. HOFBAUER, B., *Děti, mládež a volný čas*, Portál, Praha 2004, ISBN: 80-7178-927-5
5. HOMOLA, M., *Motivace lidského chování*, Praha 1972, č. 24-0-182
6. HORÁK, J., *Problematika hodnot a hodnotové orientace*, Technická universita v Liberci, Liberec 1996, ISBN: 80-7083-196-0
7. KOLEKTIV AUTORŮ, *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*, Brno 2002, ISBN: 80-7044-458-4
8. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál 2008, ISBN: 978-80-7367-383-3
9. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk – prostředí – výchova: K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido 2001, ISB: 978-80-731500-4-4
10. LEVI, V., *Problematické dítě*, Lidové nakladatelství, Moskva 1983, ISBN: 80-7022-086-4
11. MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., *Velký sociologický slovník*, Vydavatelství Karolinum, Praha 1996, ISBN: 80-7184-310-5
12. MÁROVÁ, Z., MATĚJÍČEK, Z., RADVONOVÁ, S., *Výchova dětí v neúplné rodině*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1975, č. 44-0-230
13. MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Slon, Praha 2003, ISBN: 80-86429-19-9
14. MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*, Slon, Praha 2008, ISBN: 978-80-86429-87-8
15. LANIADO, N., *Děti a peníze*, Portál, Praha 2002, ISBN: 80-7178-671-3
16. ONDREJKOVIČ, P., *Úvod do sociologie výchovy*, Bratislava 1998, ISBN: 80-224-0579-5
17. ŘÍČAN, P., *Psychologie osobnosti*, Orbis, Praha 1972, č. 02/9 11-091-73
18. SATIROVÁ, V., *Kniha o rodině*, nakladatelství Práh, Praha 1994, ISBN: 80-901325-0-2

19. ŠMÍDKOVÁ, M., VÁVRA, M., *Hodnotová a sociální reprodukce v rodině*, Studio atd., Kyjov 2010, ISBN: 978-80-904138-2-5
20. VAVŘÍK, M., *Základy Sociologie*, Institut mezioborových studií, Brno 2012
21. VIEHOFFOVÁ, H., REUYSOVÁ, E., *Jak s dětmi trávit volný čas*, Portál, Praha 1996, ISBN: 80-7178-412-5
22. VODÁČKOVÁ, D., *Krizová intervence*, Praha: Portál 2007, ISBN:978-80-7367-342-0

Internetové zdroje

1. Monitoring problematiky ohrožených dětí: [online]. [cit. 2013-3-15]. Česká verze. Dostupná z WWW: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/Brozura_Sirius_A5_nahled.pdf>.
2. Citáty slavných osobností: [online]. [cit. 2013-3-17]. Česká verze. Dostupné z WWW: <<http://citaty.net/autori/jan-amos-komensky>>
3. Slovenský časopis pro pedagogické vědy: [online]. [cit. 2013-3-22]. Česká verze. Dostupné z WWW: <<http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-2/cislo-3/bomba-zemancikova.pdf>>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Dělení typů rodinné výchovy, s. 14

Obr. 2 Rodina a domácnosti v České republice v letech 1961-2001, s. 32

Obr. 3 Schematické vyjádření procesu hodnotové orientace, s. 33

Obr. 4 Úspěšnost dítěte ve škole v závislosti na vzdělání rodičů, s. 35

Obr. 5 Prospěch dítěte ve škole v závislosti na profesi rodičů, s. 36